

A migráció és a terrorizmus a nemzetbiztonsági szolgálatok szemszögéből

„A történelem ítélőszéke elmarasztalja azokat, akik bár tudtak a közelgő veszélyről, nem tettek semmit ellene. Abban az új világban, amelyben mi élünk, a béke és a biztonság csak tettekkel érhető el.”

George W. Bush
Az Amerikai Egyesült Államok elnöke

Nemzetbiztonsági Stratégia

2002. szeptember 17.

Bevezető

A XXI. század hajnalán még nem tudjuk, merre tart a Föld nevű úrhajó. Azt viszont nem nehéz megállapítani, a kor pesszimistán viszonyul a jövőhöz. Az előző század borzalmi és viszontagságai után pedig elsőre nem ezt várnánk. A hidegháború – a feszültségek és állandó konfliktusok mellett is – kiszámítható, a saját logikáját kiépítő gondolati rendszerré is vált. A Szovjetunió összeomlása után mégis a bizonytalanság kora köszöntött be.

Az Egyesült Államok egyedül maradt a világpolitika színpadán. Sem ideológiája, sem stratégiája nem lévén, önnön maga vált a bizonytalanság forrásává. Óriási gazdasági és katonai potenciálja a nemzetközi politika igazodási pontjává tette. Mivel az izoláció, mint viselkedési alternatíva a globalizálódó világban nem életképes, Amerikának a világ gondját-baját is a nyakába kellett vennie. Vajon bele akarta e keverni Clinton magát és országát például a boszniai konfliktusba? Oldják meg az európaiak, üzenték át az Atlanti-óceánon. Sokszor kellett olyan helyen beavatkozni, ahol elsőrendű érdekei a szuperhatalomnak egyáltalán nem voltak. Több – a világpolitikai helyzetet felvázoló és a jövőt előrevetítő – elmélet is napvilágot látott, amelyek a politikával ritkán foglalkozó

tömegek számára is értelmezési keretet nyújtottak, sőt, nyújtanak a mai napig. Fukuyama amerikai szociológusprofesszor a történelem vége víziójával borzolta a kedélyeket. Véleménye szerint a liberalizmus és vele együtt a demokráciák diadalával a történelem – legalábbis annak konfliktusos formája – egyszerűen véget ért. Az élet maga cáfolta meg Fukuyamát. Vele ellentétben Huntigton elméletét az élet megerősíteni látszott. Jelesül a 2001 szeptemberi terrortámadások után könnyű és tetszetős magyarázattá vált. A politológus a kultúrák és civilizációk elkerülhetetlen összezapásának elméletével vált szélesebb körben ismerté. A leegyszerűsítő képlet, ami a mi értelmezésünk szerint nem a legfontosabb kérdésre világít rá, félfő, részben önbeteljesítő jóslattá is válhat.

Amerika és Európa viszonya sem olyan egyértelmű manapság. Sok konfliktus terheli a hagyományosan jó kapcsolatokat. Az egész világot sakktáblaként látó geopolitika és geoökonómia már előre determinálja az összeütközéseket. A nyersanyagszükséglet – kőolaj és földgáz – óriási erőfeszítésekre készíti az Egyesült Államok gazdasági és kormányzati entitásait, de a versenybe az Európai Unió is beszállt. Tetszetős politikai közhely, hogy Irak megtámadása mögött az olaj húzódik meg. Ez részben igaz, azonban a féligazságok rossz következtetések levonására készíthetnének minket. Ezt elkerülendő, érdemes végiggondolni, mely célok vezérelhették még a sokszor birodalomként lefestett Amerikát. A geopolitikai realitásokat figyelembe véve, a korrump és instabil szaud-arábiai hatalmi helyzet arra kényszeríti a tengerentúli diplomáciát, hogy egy stabil állam szövetségét elnyerje. Szaddam megbuktatásának nem kevesebb volt a célja, mint egy megbízható, baráti ország felépítése. Egy erős, békés, Amerika iránt lojális hatalom egyensúlyt jelenthetett volna Iránnal szemben, ugyanakkor a térség pacifikálásának első állomásaként is funkcionált volna. A közel-keleti útiterv azonban a jelek szerint az első állomásnál megakadt. A cél pedig nem kisebb, mint kihúzni a talajt a nemzetközi terrorizmus alól. Ha elfogy a támogatás és biztatás a palesztin felkelők mögöl, a bonyolult helyzet Izraellel karöltve megoldható lenne – gondolták naivan Washingtonban, s ebben egyébként hallgatólagos konszenzus alakult ki az amerikai politika két tábora között. Az iraki helyzet elmérgesedése lassan bebizonyítja, a demokrácia exportja felettébb nehéz és kilátástalan vállalkozás. Mégis értékelnünk kell a hozzáállást. Kissinger kitűnően összegző Diplomácia című könyvében jól vezeti végig az évszázadok óta az amerikai külpolitikát átható messianisztikus küldetéstudat jelentőségét. Ezért emeli ki a szerző Nixon és Reagan alakját, ők érezték rá leginkább a hidegháború folyamán az amerikai néplélek rejtett rezdüléseire, elvárásaira. Eszerint az amerikai kormány feladata a

szabadság és a demokrácia eljuttatása az elnyomás alatt élő népek számára. Reagen az ördög birodalmaként festette le a Szovjetuniót, a hazai és a világ közvéleménye pedig szkeptikusan fogadta a fegyverkezési verseny felgyorsítását. A kényszer alatt összeomlott szovjet gazdaság magával ragadta a kommunista diktatúrát is, így hozva el a várva-várt szabadságot Kelet-Európa népeinek. Valami hasonló motivációt vélhetünk felfedezni a Bush-adminisztráció terrorista ellenes politikájában is. A megváltozott világpolitikai helyzet, a globalizáció felgyorsulása és a nehezen eltakarható egyéni érdekek az amerikai hadiipari és energetikai komplexum részéről hiteltelenné tették ezt a politikát. Európa a maga hagyományaival, sokszínűségével és tapasztalatával másra teszi a hangsúlyt. A világ gazdasági verseny a harmadik világban, főleg a hatalmas Dél-Amerikában vált rendkívül élessé az USA és az Európai Unió között. A kereskedelem, a gazdasági kapcsolatok erősítése és az európai kultúra közvetítése sokkalta szimpatikusabbá teszi kontinensünket az agresszíven „nyomuló” amerikai központú transznacionális vállalatok és a nekik megágyazó amerikai kormányzati szervekkel szemben. Amerikai politológusok egy része szerint két eltérő filozófia a legfőbb forrása a konfliktusoknak. A békés megoldásokat és a diplomáciát elsőbbségben részesítő kant-i Európa egy, a hobbes-i gondolatot inkább magáévá tevő, a nemzetközi kapcsolatokat erővel és akár háborúkkal rendező Amerikával találja magát szemben a világpolitika színpadán. A felvázolt különbözőségek és érdekellentétek mégis eltörpülnek azon kihívások mellett, melyek a XXI. századba lépve értik el civilizációnkat, az amerikai és európai kultúrát is magában foglaló úgynevezett civilizált világot. A közös problémákat, noha lehet azokat más módszerekkel kezelni, mégis együtt kell felszámolni.

A civilizációnk önképe – amit természetesen a világ többi része felé közvetítünk is – a fogyasztásra, a javak bőségére és a minőségi, pénzben gazdag, a természettől és egymástól is biztonságos életre épít. Ez elismerést, vágyakozást, irigységet és akár dühöt is kiválthat más kultúrák és civilizációk tagjai szempontjából. A globalizációs intézmények, a kapitalizmus térhódítása és a pénz központú szemlélet nem kímélik a tradicionális értékeket. Az érdekek elsőbbsége súlyos feszültségeket vált ki, a globalizáció ellenesség számtalan formát öltve a hétköznapijaink része lett.

Dolgozatunk két jelenség magyarázatára, azok kapcsolatának leírására vállalkozik. Mivel a migráció és a terrorizmus komplex jelenségek, külön-külön is érdemes őket megvizsgálni. Milyen belső készletet igényel ahhoz, hogy valaki hazáját, szűkebb

otthonát, sokszor szeretteit, egyszóval az élete egy szeletét hátra hagyva elinduljon? S mi készíttet arra egy embert, hogy repülőre üljön, majd azt egy toronyháznak vezesse, ezek halálát okozva ezzel? Hol kapcsolódik össze a migráció és a terrorizmus, s mit tehetünk ellene? Ezen kérdések pontos tisztázása elkerülhetetlen, ha meg akarjuk védeni saját életünket, mások életét, s neki akarunk állni egyúttal a problémák megoldásának. Ölbe tett kézzel nem ülhetünk, de egy aktív védekezés mellett sokat tehetnénk az ügyért az okok megszüntetésével is. Ez már azonban egy bonyolultabb és összetettebb kérdés annál, minthogy e dolgozat témája lehetne.

Az első fejezet a migráció témakörét járja körül. A migráció fogalmának meghatározását a migrációs elméletek bemutatása követi. Szemügyre vesszük Európa, illetve szűkebben Magyarország helyzetét, amit adatokkal is alá kívánunk támasztani. Szót kell ejtenünk emellett a migrációs útvonalokról, a migráció okozta társadalmi problémákról és a célország – tranzitország dilemmáiról egyaránt. A következő fejezetet a terrorizmus bemutatására szánjuk. A terrorizmus definiálása, története, tipizálása megkerülhetetlen. A terrorellenes stratégiák felvázolása szintén elengedhetetlen az új, globális terrorizmus ismeretében. Majd rá kívánunk világítani a terrorizmus és a migráció kapcsolatára. Miként használják ki a migráció adta lehetőségeket a terroristák, hogyan építenek ki alvó sejteket az európai társadalmakban, s milyen veszélyekkel jár mindez. Mivel úgy gondoljuk, a legnagyobb hatékonysággal titkosszolgálataink vehetik fel a harcot a terroristákkal, be kell mutatnunk a nemzetbiztonsági szolgálatok működési mechanizmusait és sajátos munkájukat egyaránt. Kitérünk a partner szolgálatok együttműködésére, a Schengen névvel illetett európai rendszer sajátosságaira, a magyar titkosszolgálatok tevékenységére és konkrét, törvény adta lehetőségeire. A legfőbb terrorizmus ellenes szervként a Nemzetbiztonsági Hivatal gyakorlati működését, a közigazgatási és rendvédelmi szervekkel való kapcsolatát is szemügyre vesszük. Arra is választ keresünk, képes-e a magyar nemzetbiztonsági struktúra a kihívásokra válaszolni. Természetesen a téma nagysága és összetettsége okán a dolgozat kénytelen mellőzni a teljesség jogos igényét.

Migráció

A közbeszédben a migráció nem számít mindennapos témának. Mégis fontos kérdés, hiszen mai nyitott világunkban semmit sem lehet egyértelműen jónak vagy rossznak titulálni. Így van ez a migrációval is. Számptalan előny és hátrány, mind nézőpont kérdése. A különféle nézőpontoktól függetlenül azonban mindenképpen tisztáznunk kell, mit is jelent valójában, milyen hatásokkal jár társadalmunk, társadalmainkra. Mi késztet arra valakit, hogy elhagyja otthonát, családját, barátait? Miért indul az ember 'világgá'? Van esetleg a hagyományos magyarázatokon túl olyan motivációs kényszer, akarat, ami az utazás és a beilleszkedés kényelmetlenségeit felülírja? Milyen veszélyei vannak az utazásnak az utazóra nézve? Milyen következményekkel járhat a lebukás illegális határsértésnél? S végül, megbújhat e terrorista a migránsok között? Az összes dilemmát nem érdemes felsorolni, ennyiből is látható, a kérdés komplexebb, mind azt első ránézésre gondolhatnánk. Azért megpróbálunk válaszokat adni, már csak azért is, hogy közelebb kerüljünk a fő hipotézisünkhöz: a migráció lehetőséget nyújt a terroristáknak előretolt bázisok kiépítéséhez.

A migráció, a vándorlás – ahogy ilyen bevezetőkből írni szokták – egyidős az emberiséggel. Mégpedig azért, mert a mozgás az emberi szabadság egyik leglényegesebb kritériuma. Amikor nem vagyunk akadályoztatva, képesek vagyunk akaratunk és saját belátásunk szerint tenni, s ezt úgy véghezvinni, ahogy szeretnénk. Ehhez sokszor szabadon kell járnunk-kelnünk, vagyis mozognunk. Ezek a nagyon egyszerű, a mindennapi életben teljesen természetesnek számító összefüggések jelentik mégis a vándorlás egyik alapját. A vándorlás elméletének legalapvetőbb megállapítása, hogy az ember rendkívüli módon – sok állatfajnál nagyobb mértékben – vándorlásra kész élőlény. Az emberiség történetét meg lehet írni akár a nagy vándorlások történeteként is.¹ Az országok kialakulásával, majd később a nemzetállamok megszületésével új akadály került a vándorok elé, ez pedig a határ. Manapság újra az "összekötő és nem elválasztó" határokról szoktak beszélni, de ez természetesen nem mindig volt így. Sőt, ma sincs igazán másképp, csak kevesebb, de jobban őrzött határt kell a nemzetközi vándoroknak átlépniük a remélt céljaik érdekében, mint korábban, a nemzetállamok 'fénykorában'. A másik, kvázi idegen ország meglátogatása nem pusztán letelepedési szándékkal

¹ Andorka Rudolf: Bevezetés a szociológiába ; Budapest, Osiris, 2000

közelíthető meg, gondoljunk például a turizmusra vagy az árkülönbségek indukálta bevásárló-turizmusra. Akkor – tehetjük fel a kérdést - mi is az a migráció?

A migráció fogalma

A definiálás előtt tekintsük át, mit is jelent a szó. A Migráció és Európai Unió² kötetből idézve: „A migráció latin szó, amelynek magyar megfelelője a vándorlás fogalma, amely "mögött" nem nehéz felismerni a német eredetű "wandern" (vándorol) igét. Jelentése: megy, költözik, utazik, egyik helyről a másikra vonul, gyalogol, más tájakra is eljut stb.

A fogalmat tartalmának megfelelően számos tudományág valamiféle mozgás leírására használja. A vándorlás egyéni vagy csoportos akarat eredménye, amelyet az általános társadalmi, gazdasági, politikai folyamatok, az egyéni szándék és a mindennapok történései együtt, egyszerre határoznak meg. Ennek megfelelően a társadalomtudományok, a népmozgalommal kapcsolatos elemzések során, a vándorlás vagy az ezzel azonos értékű migráció fogalmát a lakosság országon belüli helyváltoztatásának, vagy a lakosság egyik országból a másik országba történő vándorlásának, áttelepülésének, azaz a népesség térbeli mozgásának leírására használják.”

A migráció fogalmának tartalmasabb, a motivációkat is beépítő meghatározásához vissza kell nyúlnunk Ernst Georg Ravenstein (1834 – 1913) német származású statisztikus-geográfus definíciós kísérletéhez. Azt már felismerte, hogy nem csupán az életükön javítani szándékozó emberek véletlenszerű döntése a migráció. Nagyon is léteztek szabályos törvényszerűségek. A kiváltó okok Ravenstein szerint a tőkés piac, a gazdasági vonzás és taszítás illetve a munkaerő iránti kereslet kellett hogy legyenek. Ugyanakkor még nem tett különbséget a belső, illetve a nemzetközi migráció között. Nem is tehetett, hiszen az európai államok az ő korában még nem ellenőrizték olyan szigorúan a határokat, így azok átlépése nem jelentett komoly akadályt a vándorlóknak. Ezért erre a különbségre a belső és külső migráció között Zolberg világított rá, aki olyan fogalmat alkotott, amely a mai viszonyok között is (még) alkalmazható. Az állam szemszögéből

² Migráció és Európai Unió, szerk.: Dr .Lukács Éva - Dr.Király Miklós, kiadta a Szociális és Családügyi Minisztérium, 2001., Budapest , I. rész: Történelmi bevezető, írta Dr .Tóth Pál Péter, 20. oldal

tekintve Zolberg így fogalmaz:³: „ az államok határok fölötti ellenőrzése különbözteti meg a nemzetközi migrációt, mint meghatározott társadalmi folyamatot. Ez az államok leválaszthatatlan politikai szerepéből adódik, amennyiben a folyamat nemcsak fizikai áttelepülést, hanem fennhatóság alá és közösséghez való tartozásbeli változást is maga után von.” Tehát a pusztán vándorlásra túl már olyan társadalmi folyamatot lát a kutató, amely identitásbeli kérdéseket, valamint az állami főhatóság gyakorlati megvalósulását is a definíció részévé teszi.

Ma sincs azonban mindenki által elfogadott és gyakran használatos meghatározás, ezért ahány nézőpont, annyi eltérés. A következőkben idézett kísérlet⁴ is mutatja a kutatók nehézségeit, mégis egy jó próbálkozásnak ítélnéjük. „A nemzetközi migráció hasonlóan a népesedés többi eseményéhez egy jogi határ átlépését teszi kritériummá és részlegesen foglalja magába a tartózkodás időtartamát.” Az 1981-es ENSZ ajánlás utal arra, hogy 12 hónapos tartózkodásnál hosszabb időt, vándorlásnak kell tekinteni. Emellett a szándékot is vizsgálni kell. Le kíván-e telepedni a bevándorló az országban, vagy sem? Tehát egyfelől az ott eltöltött időtartamban, másfelől a véglegesség szándékával próbálják lehatárolni a fogalmat.

Migrációs elméletek

A már említett Ravenstein meghatározás az 1880-as évektől kezdve majd egy évszázadon át alapjául szolgált majd minden migrációs írásnak. A világban lezajlott gazdasági, társadalmi, politikai és kulturális változások azonban elavulttá tették. Érthető, hiszen az újonnan jelentkező és bonyolult folyamatok árnyaltabb megközelítést igényeltek. Aristide Zolberg Újabb hullámok: migrációelmélet egy változó világban⁵ című tanulmánya felsorolja azon megközelítési módokat, elemeket, melyek a leginkább jellemzőek a migrációval foglalkozó mai munkákban. Ezek szerint:

³ Lévai Imre idézi A nemzetközi migráció újraértelmezéséhez című tanulmányában, mely a Migráció. Tanulmánygyűjtemény II. kötetben látott napvilágot

⁴ Rédei Mária – Kobolka István A nemzetközi mobilitás fogalma, forrásai, típusai és motivációi című dolgozat definíciója

⁵ The Next Waves: Migration Theory for a Changing World. International Migration Review, Volume XXIII. Number 3, Fall 1989, pp. 403-430.

- Általában történelmi léptékűek, azonban nem abban az értelemben, hogy jobbra a távoli múlttal foglalkoznak, hanem azért, mert figyelembe vesznek idő- és térbeli sajátosságokat;
- Strukturálisak, és azokra a társadalmi erőkre koncentrálnak, amelyek az egyéni tevékenységet korlátozzák;
- Általában globalisták abból a szempontból, hogy a nemzeti entitásokat úgy tekintik, mint az őket körülvevő nemzetközi társadalmi környezettel interaktív kapcsolatban álló egységeket, amelyeket áthatnak a transznacionális és internacionális gazdasági és politikai folyamatok;
- Kritikusak és általában rávilágítanak a nemzetközi migrációnak a származási és célországokra, valamint magukra a migránsokra gyakorolt hatásaira is egyaránt.

Az elmúlt harminc-negyven évben a korábbiakhoz képest is erőteljesebb lett a nemzetközi migráció. Míg korábban a legfőbb vonzerőt az Egyesült Államok, Kanada és Ausztrália jelentette, addig mára az egykor kibocsátó országok, főleg Európában, szintén a vándorlás célpontjaivá váltak. Nyugat-Európa az 1945 utáni fejlődésének köszönhetően nagy számú külföldi munkavállalónak jelent vonzerőt. Magyarul a fejlett országok elvesztették etnikai egységességüket és a migránsok befogadása után társadalmaik sokszínűvé váltak. Magyarország korábban inkább tranzit-országgént, mára néha pedig cél-országgént jelenik meg a nemzetközi migrációs folyamatokat vizsgálva. Aki nyitott szemmel jár a mai világban, annak nem jelent nehézséget ezen folyamatok felismerése. Ugyanakkor a mértékre még nem kaptuk meg a választ. A nemzetközi migráció: áttekintés és értékelés⁶ című tanulmányt idézve: „Az állampolgárok, hivatalnokok és demográfusok meglepődve szemlélik a napjainkban érzékelhető bevándorlási hullámot, a nemzetközi migráció a közgondolkodásban a tizenkilencedik században kialakult fogalmak, modellek és előfeltevések foglya marad. A nemzetközi migrációnak ma nincs egységes, átfogó, elmélete, csak elmélettöredékek léteznek, amelyek nagyrészt egymástól elszigetelten jöttek létre. A bevándorlásban érvényesülő minták és tendenciák viszont azt jelzik, hogy a jelenlegi migrációs folyamat megértéséhez nem hívhatjuk mindössze egyetlen tudomány eszköztárát segítségül, nem összpontosíthatunk az elemzések csak egyetlen szintjére. A téma átfogó, sokoldalú természete olyan árnyalt megközelítést követel meg, amelyben

⁶ Douglas S. Massey – Joaquin Arango – Graeme Hugo – Ali Kouaouci – Adela Pellegrino – J. Edward Taylor szerzők tanulmánya, mely megjelent az alábbi címmel: Theories of International Migration: A

megjelenik a távlatok, szintek és feltételezések sokfélesége.” Az elméletek áttekintése érdekében célszerű a fent említett tanulmányt alapul vennünk. Észre kell majd vennünk, az elméletek inkább ideáltipikusak, így önmagában egyik sem ad kimerítő választ a migráció jelenségre. Tehát célszerűbb úgy felfogni, hogy ezen elméletek egymásra rakódva, egymást is erősítve magyarázzák meg hitelesen a folyamatokat. Meg kell említenünk azt is, hogy az elméletek egyik csoportja az emigráció megindulására ad válaszokat, míg a másik a folyamat fennmaradásának okait hivatott megválaszolni.

Neoklasszikus közgazdaságtan: a makroelmélet

Ezen korai elmélet szerint a migráció a munkaerő-kereslet és –kínálat területi különbségeire vezethető vissza. Azokban az országokban, ahol a tőke kevés és bőséges a munkaerőforrás, ott alacsony az egyensúlyi piaci bér. Ahol a több tőkéhez viszonyítva pedig korlátozottak a munkaerő-piaci tartalékok, ott magas a piaci bér. Ahogyan a tanulmány fogalmaz: „A bérkülönbségek hatására a munkások az alacsony bérű országból átmennek oda, amelyben magasabbak a fizetések. A mozgás következményeként a tőkeszegény országban csökken a munkaerő-kínálat és növekednek a bérek, míg abban, amelyik gazdag tőkében, a munkaerő-kínálat növekszik és a kereseti színvonal kezd visszaesni. Ez a folyamat olyan egyensúlyi állapot kialakulásához vezet, amelyben a nemzetközi bérkülönbségek csak az országok közötti mozgás anyagi és pszichikai költségeit fejezik ki.” Ez az egyszerű és tetszetős elmélet néhány következtetés levonására készített bennünket:

- A nemzetközi migrációt az országok közötti béraránytalanságok okozzák.
- A kereseti különbségek megszűnése után a migráció is megszűnik.
- A nemzetközi migráció a munkaerőpiacokra gyakorol hatást, más piacokra igazán nincs hatással.
- A kormányok a munkaerőpiacok szabályozásával a migrációs folyamatok szabályozására is képesek.

A következtetéseink nem minden esetben állják meg helyüket, pedig az elméletből logikusan végigkísérhetőek. Tehát ennél mindenképp árnyaltabb megközelítéseket kell keresnünk.

Neoklasszikus közgazdaságtan: a mikroelmélet

A mikrogazdasági modell a makrogazdaságihoz hasonlóan az egyén szemszögéből indul ki. Az ésszerűen viselkedő egyén azért dönt a migráció mellett, mert a saját költség-haszon számolásai alapján úgy tűnik számára, a vándorlás egy másik országba számára nettó haszonnal jár. A közgazdaságtan eme felfogásában a nemzetközi migráció egy beruházás, mégpedig az emberitőke-beruházás egyik formája. A migráns számára költségként merül fel: az utazással kapcsolatos kiadások, az utazás és az új munkakeresés alatti létfenntartási költségek, az új nyelv elsajátítása, az új kultúra elsajátítása, a régi kötelek elszakításának és az új kapcsolatok kiépítését kísérő pszichológiai költségek. A potenciális migránsok azt is kiszámolják, mekkora nyereségre tehetnek szert költözködésükkel. A pozitív eredmény esetén a költözés mellett döntenek. Elméletileg a migráns oda megy, ahol a lehető legnagyobb nettó hozam várható. Ebből a makroelmélettől némileg különböző következtetések vonhatóak le:

- Az előző elmélettel ellentétben nem feltételez teljes foglalkoztatottságot, a migrációt befolyásolják a keresetekben és a foglalkoztatási rátákban tapasztalható országok közötti különbségek is.
- Növeli a mozgás valószínűségét azok a humán tőkére jellemző tulajdonságok (iskolázottság, képzettség), melyeket a célországban feltehetően jobban megfizetnek.
- Bizonyos egyéni jellemzők és technikák növelhetik a nettó hozamot.
- Amennyiben nincs eltérés az országok között az elérhető keresetek és a foglalkoztatási ráták között, nem kerül sor a nemzetközi mozgásra.
- A migráció a munkelő-piaci egyensúly hiányára vezethető vissza, más piac nem számít ezen elmélet szerint.
- A célországra jellemző vonzó körülmények a migráció által bekövetkező negatív migrációs költségek ellenére is vándorlásra készítik az egyént.

- A kormányok törekedhetnek a foglalkoztatottság csökkentésére, sőt akár az alulfoglalkoztatottság megkockáztatására is. Kísérletet tehetnek a migráció költségeinek megemelésére is.

A migráció új közgazdaságtana:

Az 'új közgazdaságtan' elmélete már jobban különbözik az előző kettőtől, mint azok egymástól. Szakít az egyén központba helyezésétől, s helyette magasabb szinten, a család és a háztartás szintjén értelmezi a migrációs folyamat megindulását. A szerző szavaival: „Az új megközelítés kulcseleme, hogy a migrációs döntéseket nem elkülönült egyének hozzák, hanem általában családok vagy háztartások, tehát közösen cselekvő emberek, akik nem csupán remélt jövedelmük maximalizálására törekednek, hanem arra is, hogy csökkentsék a kockázatokat, enyhítsék a kudarcok esetleges következményeit.” A családok és háztartások az egyénnél több lehetőséggel rendelkeznek, hogy csökkentsék a kockázatokat. Például: Egyes családtagokat a tevékenységük a helyi gazdasághoz köt, míg mások képesek külföldi munkaerőpiacon értékesíteni munkaerejüket. Abban a esetben, ha az 'otthoniak' helyzete romlik, a háztartás számíthat a külföldi családtagok segítségére, anyagi támogatására. Míg a fejlett országokban a kockázat minimalizálása érdekében a háztartások biztosításokat kötnek, valamint beruházásaikat jól fejlett hitelpiac segíti, addig a fejlődő országok lakosai ezek hiányában sokszor kudarcra vannak ítélve. Ezek a folyamatok pedig olykor erős nyomást gyakorolnak a nemzetközi migrációra.

- A migráció tudományos elemzéséhez a családokra és a háztartásokra, valamint egyéb kulturálisan meghatározó egységekre kell támaszkodni, nem pedig az elszigetelt egyénre.
- A bérkülönbségek nem feltétlen jelentenek elég okot a nemzetközi migrációra. Ugyanakkor a bérkülönbségek hiányában is erős lehet a vándorlás, így mérsékelve a kockázatokat.
- A helyben maradás és a migráció a háztartásoknál nem egymást kizáró lehetőségek. Ellenkezőleg, a háztartások érdekeltek abban, hogy mindkettőbe bekapcsolódjanak.

- A bérkülönbségek megszüntetésével nem feltétlen szűnik meg a migráció, ha az egyéb piacok diszfunkcionálisan működnek a küldő országban. (Tehát nem, vagy nem jól működik a biztonságot jelentő terménybiztosítás, a munkanélküli-biztosítás és a többi piac.)
- A kormányzati cselekvés széles tárháza képes a migrációs folyamat megindulását befolyásolni. A kormányzati biztosítási programok maradásra bírhatják a szereplőket.

A duális munkaerőpiac elmélete:

A fent említett elméletektől alapjaiban különbözik az úgynevezett duális munkaerőpiac elmélete. Határozottan elkülönül a racionális választásra építő modellektől, túllép az egyéni döntéshozás vizsgálatán, inkább azt bizonyítja, a nemzetközi migráció a modern ipari társadalmak munkaerő-szükségletének a természetéből következik. A szerzők Piore amerikai kutató érveit találták a legmeggyőzőbbnek. „Piore támasztotta alá a legerőteljesebb és legelegánsabb érvekkel ezt az elméleti álláspontot, bemutatva, hogy a nemzetközi migrációt a bevándorlók munkája iránti, állandósult kereslet váltja ki, amely hozzátartozik a fejlett országok gazdasági szerkezetéhez. Piore szerint a bevándorlás nem indokolható a küldő országokban működő tolóerőkkel (az alacsony bérekkel vagy a magas munkanélküliséggel), arra a fogadó országokban kialakult húzóerők adnak magyarázatot (a külföldi munkavállalók iránti krónikus és csillapíthatatlan kereslet).” Az elmélet a nevét arról kapta, hogy a fejlett gazdaságban a munka és a tőke dualitásából következően a munkaerőpiac is kettévál. A tőkeintenzív, elsődleges szektorban dolgozó munkások állandó munkahelyekkel rendelkeznek. Az általuk végzett munkák bonyolultak, így a képzéssel humán tőkét halmoznak fel. Elbocsátásuk annyira drága, a munkáltató számára nem éri meg. A munkaintenzív, másodlagos szektorban a munkások elbocsátása igen kis költséggel megtehető. A munkaadók tehát a munkanélküliség költségeit a munkavállalókra hárítják. Így utóbbiak a termelés változó tényezői, csupán fogyóeszközök maradnak. A másodlagos szektor a bizonytalansága miatt nem vonzó a hazai munkavállalók számára. Ezért a munkaerő-kereslet kielégítése érdekében a munkaadók a bevándorlók felé fordulnak.

- A nemzetközi migráció nagyrészt a keresletre épül, amit a munkaerőigény indít meg.
- A munkaerőhiány a gazdaság strukturális szükségleteiből nő ki, így a bérek emelése nem az egyedüli módszer, sokszor célravezetőbb a munkaerő-toborzási gyakorlat megváltoztatása.
- A kereslet és kínálat viszonyaitól függetlenül a társadalmi és intézményi mechanizmusok alacsonyan tartják a migránsok bérszínvonalát.
- A migráns munkavállalók bérszínvonala a munkaerő-kínálat növekedésével akár csökkenhet is.
- A gazdaság strukturális viszonyainak törvényszerűségein a kormányzati politika nem sokat korrigálhat. (Mint ahogy egyre kevesebb mozgástere van egy kormánynak a posztindusztriális társadalmakban.)

Világrendszer-elmélet:

Wallerstein⁷ munkája alapján az előző elméletektől teljesen elkülönülve egy új koncepció alapjai kerültek lerakásra. A központi elem a világgazdaság, mely a 16. századi kialakulása óta a nemzetközi migráció mozgatórugója – mondják az elmélet követői. A tőkés viszonyok beszivárognak a periférikus, nem kapitalista társadalmakba, létrehozva ott egy olyan népességet, amely képes és hajlandó külföldre vándorolni. A nemzetközi migráció elméletei: áttekintés és értékelés című tanulmány így összegzi az elméletet: „A magasabb profit és a gazdagodás elérésének vágya arra ösztönzi a kapitalista vállalatok tulajdonosait és menedzsereit, hogy a világgazdaság perifériáján lévő szegény országokban keressenek földet, nyersanyagot, munkaerőt, és új fogyasztási piacokat. A múltban ezt a piaci terjeszkedést a gyarmati rezsimek segítették, a gyarmatosító társadalmak gazdasági haszonszerzési érdekeinek megfelelően irányítva a szegény térségeket. Ma ezt a feladatot neokolonialista kormányok és multinacionális vállalatok végzik el, amelyek fenntartják azoknak a nemzeti vezető rétegeknek a hatalmát, amelyek vagy maguk is tőkések, vagy eladják nemzeti forrásaikat az egész világot behálózó vállalatoknak. A világrendszer-elmélet szerint a nemzetközi migráció a terjeszkedő

⁷ Wallerstein, Immanuel : A modern világgazdasági rendszer kialakulása, Budapest, Gondolat 1983.

világpiac politikai és gazdasági szervezetének kísérő jelensége. Ezen elmélet hat hipotézisre építkezik.

- A migráció a tőkés rendszer természetes következménye. A rendszer a perifériális terjeszkedés közben nemzetközi mozgást indukál.
- A munkaerő mozgása követi a tőke és az áruk mozgását, azokkal ellentétes irányban. A tőkeberuházás olyan változásokat indukál, melyek létrehozzák azt a gyökértelen mobil népességet, mely útra kel, hiszen már erősebb kulturális és anyagi szálak kötik a központi helyzetű országok valamelyikéhez, mint sajátjához.
- Nagy a valószínűsége a nemzetközi migrációnak a gyarmattartók és korábbi gyarmataik között, mert már korábban kialakultak azok a kapcsolatok, melyek így (nagyobb eséllyel) egész mobilizációs rendszerekké fejlődhetnek.
- A piaczgazdaság globalizálódásával egyetemben a kormányok a tőke és az áruk áramlásának hatékony ellenőrzésével a nemzetközi migrációt képesek lennének kezelni, ez azonban a multinacionális cégek és a világgazdaság egészének érdekeit sértené, így akár több kárral járna, mint valóságos sikerrel.
- A központi helyzetű országok politikai és katonai beavatkozása a külföldi befektetések védelmében, illetőleg a terjeszkedésüket elősegítendő olyan konfliktusokká terebélyesedhetnek, mely migrációs hullámokat indíthat el.
- Leegyszerűsítve a nemzetközi migráció a piacteremtés folyamatának és a világgazdaság struktúrájának a terméke.

Hálózatelmélet:

A hálózatelmélet kollektív nézőpontból tekint a migráció folyamatára, ahol a bevándorlók nem elkülönült egyénként, hanem segítő társakkal közösen vállalkoznak a beilleszkedés és a biztonságos élet kialakítására. A migráció elméleteit csokorba gyűjtő többször idézett tanulmány egyszerűen világít rá a hálózatelmélet lényegére: „A migráns hálózatok olyan interperszonális kapcsolatoknak a láncolatát jelentik, amelyek a migránsok, korábbi migránsok és a nem migránsok között szövődnek a származási és célországban, a rokonsági, barátsági kötelékeken és a kibocsátó, eredeti közösséghez fűződő szálakon keresztül.” Nem csupán a letelepedés időszakában 'él' a hálózat, egyfajta új környezetét is jelentik a bevándorló új életének. Kitűnő tanulmányában erre a tényre is rávilágít a

hálózatelmélet egyik képviselője, Charles Tilly⁸. Mint írja, „ a migráció által használt és alakított társadalmi hálózatok messze túlnyúlnak a helyváltoztatás időszakán. E hálózatok biztosítják az élet kialakításának feltételeit az új helyen, ezek adják a szolidaritás és a kölcsönös segítségnyújtás alapját...”

- A migráció addig bővül, míg a hálózati kapcsolatok olyan szélessé nem válnak, hogy már mindenki, aki akar, képes elhagyni szülőföldjét.
- A bérkülönbségektől és a foglalkoztatási rátától is függetlenné válik a folyamat, tekintve a migráns hálózat folyamatos növekedésének a mozgás költségeit és kockázatait csökkentő hatását.
- A hálózatok kialakulásával a migráció intézményes formát ölt, függetlenedik azoktól a tényezőktől, melyek eredetileg elindították.
- A hálózatok terjeszkedése folytán a migránsok már kitűnően reprezentálják a küldő ország társadalmát.
- A kormányzatok szinte képtelenek a migrációs folyamatot kontrollálni a hálózatok interperszonális jellegéből kifolyólag.

Intézményelmélet:

Az intézményelmélet abból a különbségből ered, mely a bevándorolni szándékozók és a valójában ezt sikerrel végrehajtók száma között áll fenn. A nagy kereslet következtében megjelennek olyan társaságok, vállalatok, önkéntes szervezetek, melyek többnyire nyereségszerzési céllal a nemzetközi mozgás elősegítésére vállalkoznak. Itt aztán találkozhatunk az illegális vagy csak felettébb gyanús jelenségek és technikák egész tárházával: tiltott embercsempészet, titkos beléptetés a célországba, munkaszerződés a munkaadók és a migránsok között, hamis belépési engedélyek és egyéb dokumentumok, névházasságok. A befogadó országok társadalmában ugyanakkor humanitárius célzattól egyes csoportok, civil szerveződések tanácsokat és védelmet adnak a szigorú hatóságokkal szemben, valamint jogsegélyt és menedékhelyeket is nyújtanak a rászorulóknak.

⁸ Áthelyeződött hálózatok – Transplanted Networks. In Virginia Yans-McLaughlin (ed.): Immigration

Migráció és a biztonság viszonyrendszere

A migráció jelensége több szempontból megragadható, s ezen szempontok szerint meg is ítéelhető. Pozitív és negatív hatásai is lehetnek az emberi helyváltoztatásnak. A migráció motívációira, elméleteire már rávilágítottunk, most érdemes a biztonság fogalmát körbejárni.

Mai világunkban a biztonság kiterjesztett értelmezése teljesen mindennapossá vált. A biztonság katonai aspektusa folyamatosan háttérbe szorul, s egyre inkább feltárul előttünk a jelenség összetettsége. Több oldalról is megközelíthetjük a biztonság és így a biztonságpolitika kérdéskörét. Az egyén szempontjából, egy szűkebb csoport, közösség szempontjából, vagy a társadalom, sőt a kontinens szempontjából is lehet érveket és ellenérveket felhozni a mindennapi biztonságot illetően. A biztonság létezhet az egyén, a csoport, a kisebbség, a nemzet vagy akár a nemzetközi helyzet szintjén egyaránt. A fogalom azon állandóan változó kihívások közé tartozik, amit a szabadságunkhoz hasonlatosan minden egyes napon és percben folyamatosan meg kell újítanunk, kvázi újra kell termelnünk. Biztonságot adni, kapni, biztonságba kerülni, mind naponta használatos kifejezés. Ez is bizonyítja a kérdés állandó aktualitását. Egyes elképzelések szerint az ember egyedüli mozgatórugója a túlélési ösztön, tehát a biztonság folyamatos igénylése.

Amikor a biztonság szó etimológiai háttérét nézzük, a latin securitas, securus szavakra találunk. A sine jelentése: nélkül, a cura jelentése: félelem. Így a kifejezés a félelem nélküli létre utal, vagyis biztonságban van az, aki nem fél. Általában pedig az fél, aki veszélyben van. De ugyanilyen érdekes megnézni, mely szóból képezzük a magyar nyelvben a biztonság szót. Itt a bízok ige mutatja azt, optimista a jövőjével kapcsolatban, aki nem fél, aki nem látja borúsán a jövőjét. Egyes elméletek szerint az élet értelme az egyén szükségleteinek kielégítése. Eközben mindig új szükségletek teremnek, de a létfenntartás szükséglete örök. Ezek után kijelenthető, hogy a biztonság nem más, mint az élet fenntartásához szükséges egyik legfontosabb szükséglet. A migráció pedig elsősorban biztonsági, illetve más szükségletek kielégítése érdekében végzett helyváltoztatás, amely más érintett embercsoportok biztonsági és más szükségleteinek kielégítését

Reconsidered. Oxford University Press, New York – Oxford, 1990, pp. 79-95.

akadályozhatja, veszélyeztetheti. Ezen ellentétek között kell a politikának és az adminisztratív szerveknek a lehető legkevesebb kárt és a legnagyobb hasznot hozó megoldási formákat keresni, megtalálni és alkalmazni.⁹

A tömeges emberi vándorlás nem pusztán biztonsági kérdés, legalább annyira bizonyos demográfiai és gazdasági összefüggések kitermelője és alakítója. Emellett azt is meg kell említenünk, nem is csupán munkaerőkérdés, noha az elméletek inkább ezt tükrözik. S nem is pusztán a politikai viták szereplői a vándorló és letelepedő tömegek.

A migráció emberi kultúrkörnyezetek felszakadása, átformálódása, a hagyományos érintkezési kultúra lepusztulása, újak kialakulása. Ekkor kölcsönviszonyok alakulnak ki, létrejön egy új szintű kapcsolatrendszer. „Az elvándorolt hiányt hagy maga után, amelyet a helyi közösség betölt, netán frissen odavándorolt kultúrelemekkel. A bevándorló új szokásrendet hoz magával, idomul a helyi többségnek, de a többség is észrevétlenül átkölcsönöz újabb szokásrendet, melyeket eddig talán idegennek érzett. A migráció tehát új típusú kölcsönviszony, azaz egymásra hatás. Kölcsönviszony, azaz egymástól tanulás, egymástól kölcsönzés.”¹⁰

A demográfiai nézőpontból ellentmondásos a migráció folyamata. Egy előregedő társadalom rá van szorulva a fiatalok befogadására. Magyarországon például folyamatos az ország polgárainak számszerű fogyása és előregedése. S hogy válhat a migráció elmaradása veszélyes helyzetté? 2050-re hazánk lakossága 8 millióra apad, miközben a nyugdíjasok a mai 14,6%-os arányról 25,7%-ra növekszik. Tehát nem csak a népesség fogy, az aktív munkaképes csoportnak egyre nagyobb csoportot kell eltartania. Ez komoly társadalmi feszültségeket válthat ki. A rendkívül komplex magyar helyzetben a bevándorlás inspirálása önmagában azonban nem megoldás a problémák megoldására.

A bűnözés szintén a migráció egyik kísérő jelensége. Noha azt nem állíthatjuk, hogy a vándorlók hajlamosabbak bűnöző életmódot folytatni, közvetve mégis van kapcsolat a migráció és a bűnözés között. Ugyanis a migránsok többsége szegény. Az pedig tudományosan elismert tény, hogy az elszegényedés folyamata, de pusztán a nagyarányú

⁹ Dr. Ritecz György: A migráció és a biztonság viszonyrendszerének vizsgálata ; Nemzeti Fejlesztési Hivatal internetes oldala, <http://www.nfh./index2.htm>, 2004. november 28-i letöltés, 9-10.o.

¹⁰ uo. 16.o.

szegénység léte egy társadalomban törvényszerűen szüli a bűnözést. Amikor pedig a migráció polgárháborús övezetből történik, számolni kell azzal, hogy a menekülők egy részénél akár fegyver is lehet. A fegyverekkel rendelkező és egy teljesen más közösségi kultúrát gyakorló beáramló tömeg komoly veszélyt jelenthet a befogadó társadalom közbiztonságára és közrendjére.

A gazdasági hatások általában pozitívnak mondhatóak, legfőképp az olcsó munkaerőigény kielégítésében játszik a migráció pótolhatatlan szerepet. A tranzit-országok gazdaságát jelentősen megterhelheti a tömegesen érkezők áradata, hiszen pénzt kell áldozni a határőrizeti és idegenrendészeti szervek feladatnövekedésére. Másik súlyos problémát a feketemunka jelenti. A feketemunka folytán a közterhek vállalásában, mind a munkavállalók, mind a munkáltatók oldalán csökkenés mutatható ki, mely gazdasági hátrányt jelent a befogadó állam részére. Tehát a gazdasági biztonság érdekében is nyomon kell követni a migrációs folyamatokat.

A befogadó ország szociális és egészségügyi biztonságát is veszélyeztethetik a migránsok, amennyiben egyszerre tömegesen lépik át a határt, s ez meghaladja adott ország kapacitását. Az egyéni vagy kis számú bevándorlás is rejthet magában hatalmas népegészségügyi kockázatot, amennyiben a bevándorló valamilyen súlyos, gyógyíthatatlan fertőző betegség hordozója.¹¹

Migráció és humánbiztonság:

A nemzetközi és a hazai szakértők némelyike is felismerte, a folyamatok többsége, így a migráció sem kezelhető könnyedén nemzetállami mértékben. Ezért úgy gondolták, a nemzeti biztonság (általában nemzetbiztonságként aposztrofálva, de az a mi esetünkben a titkosszolgálatok szinonimája!) kérdéskörét meg kell előznie a humánbiztonság jelenségének. A humánbiztonság fogalma szűkebb és egyben tágabb is a nemzet biztonságánál. Szűkebb, hiszen az egyént helyezi a központba. A bevándorló ugyanis a saját biztonságát próbálja maximalizálni. A személyek egyenkénti biztonsága előrébb való a társadalom, a nemzet biztonságánál. A kiterjesztő értelmezés szerint ugyanakkor a

¹¹ uo. 28.o.

humánbiztonság része egyúttal a nemzet biztonsága is. Michael Renner tanulmányában¹² így definiálja a humánbiztonságot: „Olyan, látszólag egymástól távol eső kérdéseket foglal magában, mint a béke, a környezetvédelem, az emberi jogok, a demokratizálás, és a társadalmi integráció. A humánbiztonság miatti aggodalmak bizonyos értelemben oly régiek, mint maga az ember története, de ma felnagyítja őket a példa nélkül álló környezeti pusztulás, a mérhetetlen szegénység a hatalmas gazdagság közepette, és az, hogy a társadalmi, gazdasági és környezeti problémák ma már nem korlátozódnak bizonyos közösségekre és országokra.”

A migráció egy ilyen globalizált világban pedig kifejezetten komoly feszültségeket képes gerjeszteni egy adott országon belül. Amíg a politika az érdekekről szól, addig nehéz lesz meggyőzni a döntéshozókat, szánjanak többet a migráció hatásainak tompítására, mint racionális céloktól (az új társadalmi konfliktusokat elkerülendő), mint pedig az emberséges érzésüktől vezéreltetve. Ez utóbbit azonban nehéz a politika természetével összhangba hozni. A migránsok (legyenek legális vagy illegális menekülők) helyzetébe is bele kell élnünk egy kicsit magunkat, hogy el tudjuk kerülni a majdani konfliktusokat, azáltal, hogy megértjük a szereplők motívációit. Aki elhagyja az otthonát, az nem érzi biztonságban magát, ezért a legfőbb törekvése természetesen ez irányba tolódik. A befogadó állam területén is az átlagosnál nagyobb erőfeszítéseket kívánnak tenni a biztos megélhetés érdekében. Már ez konfliktusokhoz vezet a migránsok és a helyi lakosság között. Emellett a kulturális, nyelvi és egyéb különbségek mind az előítéletek és a konfrontáció felé terelik ezen új emberi kapcsolatokat. Tehát nem kell csodálkoznunk, a migráció a bevándorlók számára és a befogadó ország számára is nagy kihívást jelent. Ha pedig egy állam kifejezetten célországként jelenik meg, a helyzet már politikai rendezést igényel. Ezalatt azt értjük, hogy komplex idegenrendészeti, menekültügyi, letelepedési és állampolgársági szabályokat, megfelelően kiépített hivatalokat és szakképzett embereket is fel kell vonultatni a humánbiztonság és ezen belül a nemzeti biztonságának érdekében.

¹² Michael Renner: Nemzetbiztonság – humánbiztonság In.: A világ helyzete, 1997. A washingtoni Worldwatch Institute jelentése a fenntartható társadalomhoz vezető folyamatról; Föld Napja Alapítvány, 128-146. o.

Migráció és a nemzet biztonsága

A nemzet biztonságának megteremtése a hagyományos megközelítés szerint elsősorban a reguláris hadsereg feladata volt. Emellett jelentős szerepet kellett játszania a határőrségnek, valamint a védelmi szféra többi szereplőjének egyaránt. A II. világháború után a biztonság megteremtése, az országok védelme a saját hadseregeiken, illetve a nagy szövetségi rendszerek védelmén alapult. A határok, főleg a két blokk között, nehezen voltak átjárhatóak, ugyanakkor ez a kétpólusosság egy kiszámíthatóbb, könnyebben értelmezhető helyzet volt a mainál. A világ gazdasági és világpolitikai változások, a technikai és technológiai forradalom mind átalakították a mindennapjainkat. A hidegháború végeztével egy bizonytalan nemzetközi helyzetet, egy fegyveres konfliktusokkal terhelt szituációt örököltünk. Mindeközben a az életszínvonalbeli különbségek óriási mértékűre nőttek, egy-egy társadalmon, de az egész Földön egyaránt. A csábító gazdagság, a nyomorral szembeállítva, már önmagában hatalmas migrációs kísértést jelent. A migrációt azonban hadseregekkel, hagyományos értelemben vett katonákkal sem kezelni, sem megoldani nem lehet. Ugyanígy a terrorizmus kérdésköre sem oldható meg tengeralattjárók, tankok és anyahajók bevetésével. Tehát az államoknak is sokkalta gyorsabban kell érzékelnie a változásokat, s a lehető legrövidebb időn belül cselekednie is kell biztonságának megteremtése érdekében.

A nagy kérdés az, ebben a globalizált világban van e értelme még nemzetállami szinten cselekedni, vagy pedig a történelem már kimondta az ítéletet a nemzetállam felett. Sokan úgy gondolják, s gazdasági értelemben mi is elismerjük, a nemzetállamok kora lejárt. Mégis, a gyakorlat legalább is azt mutatja, az új kihívások, főleg a terrorizmus és a migráció a nemzetek feletti szinten még nem kezelhető. Nem vagyunk képesek a szükséges szinten megosztani egymással a nélkülözhetetlen információkat, s az egymás iránti bizalom sem teljes mértékű. A politikai deklarációk szintjén már kiváló az együttműködés, a valóság azonban egyelőre nem mutatja a terrorizmus elleni harc sikerét. A terroristák elleni küzdelem államainak valóban új típusú összefogásra lenne szükség. A feladat megoldása érdekében több szinten is változtatni kell: a hadseregeket át kell alakítani a tömeghadsereg jellegből egy sokkalta mozgékonyabb, gyorsreagálású erőket egyszerre több helyen, nagy hatékonysággal bevetni képes decentralizált szervezetté. A meglevő Schengeni Biztonsági Rendszer és a belügyi együttműködés Európában még mindig sok javításra szorul. A titkosszolgálatok egymás közti kapcsolatait is gyökeresen

át kell alakítani, 2001 szeptembere óta az igény folyamatosan napirenden is van. A realitások talaján maradván azonban egyértelmű, a küzdelem és a fenyegetettség elhárítása az elkövetkező években is főként nemzetállami keretek között marad. Ezt persze a transzatlanti biztonsági rendszer keretén belül értve, hiszen a látszattal ellentétben sokkalta több dolog köti össze Európát az Egyesült Államokkal, mint ami elválasztja. Ahogy azt dolgozatunk bizonyítani kívánja, a migráció és a terrorizmus kérdéskörét nem szabad mereven elválasztanunk, sőt, összefüggéseiben kell látni a folyamatokat. Ne felejtsük el, a terrorista hálózat egyik fő eszköze, hogy a viszonylag liberálisnak mondható európai bevándorláspolitikákat kihasználva képes volt, s képes is terrorista sejteket, alvó ügynököket trójai falóként a nyitott társadalmakba beépíteni. Ezért kell a demokratikus keretek között a lehető legtöbb eszközzel, így leplezett, titkosszolgálati módszerekkel is a folyamatokat figyelemmel kísérni, s ha kell, a véres akciókat sikeresen megelőzni. Magyarország is felelősséggel tartozik mind az európai közösség, mind a saját társadalma felé, ebből kifolyólag a fent említett kihívásokkal szintén meg kell küzdenie. A migrációval ugyanúgy, akár a terrorizmussal, és a kettő kombinációjával szintén, vagyis a migrációs csatornákat infrastruktúráként, információs és egyéb módon kihasználó terrorista csoportokkal szemben is.

Magyarország migrációs szempontból

Európában a migráció az egyik legidősebb problémává, sőt, komoly konfliktussá is vált. A tengerbe fulladó bevándorlók, a hajókon nyomorgók ezrei ambivalens érzéseket váltanak ki kontinensünk lakóiból. Az elméleteket is alátámasztva kijelenthetjük, a migráció legfőbb okai közt találjuk az etnikai konfliktusokat, a jövőtől való félelmet, vagyis a létbizonytalanságot. Számos esetben faji, vallási hovatartozás miatti üldöztetés is mozgatórugójává válhat a folyamatoknak. Ugyanakkor érdemes felhívni rá a figyelmet, egyes csoportok ki is használják a menekültáradatot, s az ebből fakadó rendvédelmi nehézségeket.

A bevándorlás, a letelepedési szándék, az állampolgársági kérdés Magyarországon a biztonsági dilemma mellett számtalan politikai kérdést is felvet, lévén a határon túl élő magyarok a hagyományos szempontrendszer szerint nehezen kezelhetőek. E problémák is azonban csak a 'vasfüggöny' lehullása után váltak világossá. A hidegháború évei alatt a szocialista blokk országai különösen nagy jelentőséget tulajdonítottak a határok szigorú

ellenőrzésének. Így a kialakult új helyzet a posztoszocialista társadalmakban kétségbeejtőnek tűnt. Szabó A. Ferencet idézve¹³: „ Minden váratlan, nem tervezett, esetleg ellenséges benyomulást, vagy menekülést a politikai rendszer fennállásának biztonsága oldaláról közelítettek meg. Ez az aspektus is hozzájárulhatott ahhoz, hogy a határok demokráciákra jellemző átjárhatóságának kezdetekor a régi rezsimben szocializálódott szakemberek meg voltak győződve arról, hogy ebből csak rossz és veszély származhat. Ha a korábbi illegális határátlépő csak diverzáns vagy – ellenkező irányban távozván – csak áruló lehetett, úgy az új helyzetben a korlátlanak tetsző nemzetközi migrációnak is csak a negatív oldalai tűntek fel. A határok szoros ellenőrzésének átmeneti megszűnése ebben a felfogásban egyenlő volt a megrendült biztonsággal, korábban alig ismert veszélyek megsokszorozódásával.” A ’90-es évek elején a környező katonai konfliktusok, háborúk a Balkánon, a teljesen átalakuló világ harcai elől, a szegénység elől menekülők korábban nem látott tömegei jelentősen megerhelték a magyar állami szervek, a társadalom infrastruktúráját. Az ekkoriban született tanulmány¹⁴ jól világít rá a helyzetre: „ Tagadhatatlan tény, hogy geostratégiai helyzetünkön változtatni nem tudunk, a menekültek jövőbeni áradatával kapcsolatban zsilip-ország szerepére vagyunk ítélve.”

Mára a helyzet megváltozott. Az Európai Unióhoz való csatlakozásunk óta a "schengeni határok" az osztrák-magyar határról az ország keleti és déli határaitra tevődtek át, s a tranzit-országból részben cél-országgá váltunk. A nyitott és demokratikus Magyarország humanitárius szempontok szerint vezetettve befogadja a külföldieket. Az Alkotmány¹⁵ 58. § említi meg a külföldiek helyzetét Magyarországon, garantálva a szabad mozgáshoz és a tartózkodási hely szabad megválasztásához való jogot. A pozitív hozzáállás az idegenrendészeti törvény¹⁶ preambulumban is helyt kapott. A törvényt „ az Országgyűlés a jogállamiság és az emberi jogok védelme iránti elkötelezettségétől vezérelve, a Magyar Köztársaság nemzetközi szerződésekben vállalt kötelezettségeinek teljesítése, továbbá a Magyar Köztársaság belső rendjének és közbiztonságának védelme érdekében” alkotta. A törvény a központba a Belügyminisztérium Bevándorlási és Állampolgársági Hivatalát állította, ugyanakkor természetesen a Határőrség szerepét is

¹³ Szabó A. Ferenc : A migráció történelmi és biztonságpolitikai jelentősége az EU-bővítés tükrében

¹⁴ Kőszegvári Tibor : Az ország biztonsága és a menekültek áradata; in.: Új exodus; szerk.: Tamás Pál – Inotai András MTA Társadalmi Konfliktusok Kut. Int. – MTA Világgazdasági Kut. Int. 164-165.o.

¹⁵ 1949. évi XX. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmánya

¹⁶ 2001. évi XXXIX. törvény a külföldiek beutazásáról és tartózkodásáról

tisztázta egyben. Ami korábban esetleg rendőri feladatként merült fel, az is a bevándorlási hivatalhoz került. A közbiztonsági ellenőrzés ettől függetlenül továbbra is rendőrségi feladat, míg a nemzetbiztonsági átvilágítás a Nemzetbiztonsági Hivatal változatlan kötelessége. 1992 és 2002 között hivatalosan 170 ezer ember telepedett le hazánkban, de azt is meg kell jegyeznünk, hogy többségük magyar nemzetiségű román állampolgárként tette ezt. A Magyarországra érkezett menekülők nagyságrendjéről az 1. táblázat tájékoztat, azonban a statisztika pontossága kérdéses. Az illegális belépés az országba az elmúlt években érdekes módon határozottan növekedett. A '90-es évek elején érkezettek elhanyagolható hányada volt illegálisan belépő, addig az ezredfordulón ez az arány a négy-ötödöt is elérte. Ez egyértelműen bizonyítja, nagyobb erőfeszítéseket kell tennünk a menekültpolitika terén. A várható tendenciák alapján még fokozottabb figyelmet kell szentelni a migráció jelenségének, hiszen a biztonságunk nem pusztán önös érdek, az Európai Unió tagjaként egy komoly felelősségvállalás is partnereink felé.

Magyarország migrációs jellemzői az elkövetkező évtizedben

Ami kedvező az országnak, az nem biztos, hogy csupán a pozitív folyamatok felerősítését eredményezi. Noha a szabályozható, mérsékelt fokú migráció hasznos a társadalom számára, mert színesíti a kultúrát, részben depolitizál, sőt, az együttműködési készséget is fejleszti, a tömeges bevándorlás mégis nem ezen folyamatok felerősödéséhez vezet, hanem a tapasztalatok szerint biztonsági kockázatot eredményez. A legfőbb kockázatot a közbiztonság, a hétköznapi élet biztonsága területén láthatunk a migráció árnyoldalait tekintve, ugyanakkor nem elhanyagolható az a gazdasági kár sem, mely az illegális tevékenységek után a központi költségvetést éri. A migrációt kísérő leggyakoribb biztonsági kockázatot a nemzetközi szervezett bűnözés, az embercsempészet, a lopott autók kereskedelme, az ipari kémkedés, az illegális fegyverkereskedelem és a pénzmosás jelenti. Az utóbbi három persze már részben az állambiztonsági területet is érinti. Tehát látható, a terrorista gyanús elemek csupán kihasználják ezen illegális csatornákat, így megkönnyítve dolgukat. A kihívás növekedésével kell számolnunk az elkövetkező évtizedben¹⁷, ezért a védelmi szféra erősítése, együttműködési készsége és a hatékonyság növelése az egyetlen járható út. A tendenciák alakulása több tényező együttállásának köszönhetően szinte bizonyos.

¹⁷ Sallay Attila: Magyarország vívmányai a migráció kezelésében ; Szakdolgozat, ZMNE, 2002

- Magyarország az életszínvonal folyamatos emelkedésének köszönhetően kedvező célponttá válhat a bevándorlók szemében.
- Az ország csatlakozása az Európai Unióhoz, a felzárkózás és a gyarapodás jelei szintén a cél-országgá válás felé tett lépésként értelmezhető.
- Az életszínvonal emelkedésének köszönhetően az élet minőségével szembeni elvárások növekedésével kell számolnunk. Ez magában foglalja a lakókörnyezettel kapcsolatos elvárások növekedését is. Az így elértéktelenedő kevésbé vonzó területek lehetőséget teremtenek a migránsok számára az olcsó lakások megvételére.

Tehát amennyiben Magyarország mutatói növekedni fognak az Európai Unió értékeit megközelítő mértékben, az országot cél-országgént választók száma minden bizonnyal növekedni fog az elkövetkező 6-8 évben. A terrorizmus elleni harccal összhangban, annak szempontjait is figyelembe véve, szükséges a korai felkészülés egy nagyobb migrációs nyomás okozta kihívás kezelésére. És jó, ha az elkövetkező egy évtizedben a nehezebb feladatot kénytelen lesz az állam megoldani, ugyanis a hosszabb távú elemzések szerint a globális környezeti és éghajlati változások akár ma még el sem képzelhető új népvándorlási hullámokat is előidézhetnek.

Terrorizmus

Nehéz a terrorizmus kérdésköréről úgy írni, hogy az összes lehető tényezőt, tényt és körülményt figyelembe vegyük. Soha, senkinek sem lesz kellő mennyiségű ismerete ahhoz, hogy kijelentő módban, megnyugtatóan és határozottan, ugyanakkor a témát teljesen átlátva fel tudjon lépni a terrorizmus ellen. Annyi féle fajtája és formája létezik a terrorizmusnak, hogy teljesen értelmetlen az összes tényezőt kifürkészni. Sokkal lényegesebb a főbb vonalak tisztázása, illetve egy helyes diagnózis felállítása, ami egy ehhez jól illesztett stratégiával és annak végrehajtásával egy reálisan megvalósítható és sikeres politikát eredményezhet. Ez pedig természetesen mindannyiunk érdeke.

Már az elején el kell döntenünk, mely kategorizálást választjuk a fejezet vázának. Több könyv és számos tanulmány "átrágása" után arra a következtetésre juthatunk, egy nagy

tekintélyű magyar gondolkodó - Szabó Miklós - tipizálása¹⁸ talán többet ér számunkra és könnyebben rátapinthatunk a terrorizmus lényegére. Azonban ez még semmire sem elegendő, a kép árnyalása végett elkerülhetetlen további gondolatok integrálása. Csak sajnálhatjuk, de a fejezet végén sem leszünk sokkalta okosabbak, mivel a kérdés felettébb komplex, akár csak a „civilizált” világ kollektív és egyéni, egyes emberre jellemző reagálása. Mégsem ülhetünk ölbe tett kézzel.

Fogalom

Mivel az előzőekben felvázolt problémák miatt lehetetlen mindenki által elfogadható terrorizmusfogalmat lefektetni, érdemes néhányat felvázolnunk. Csupán ízlés kérdése, melyiket tekintjük a lehető legpontosabbnak. A biztonsági szakértő A terrorizmus és hadsereg című tanulmányában¹⁹ felsorol egy-két defíniót. N. Chamberlaine brit miniszterelnök 1938-ban például így intézte el a kérdést: „egy távoli országban olyan emberek közti veszekedés, akikről nem tudunk semmit...” A New York Állami Egyetem keretén belül működő terrorizmust kutató intézet egyik vezetője, Yonah Alexander megfogalmazásában: „A terrorizmus törvénytelen erőfelhasználás, személy és tulajdon elleni erőszak, abból a célból, hogy megfélemlítse a kormányt vagy a lakosság egy részéte saját mozgalmának szociális vagy politikai céljainak érdekében.” A Larousse szerint: „A terrorizmus olyan félelemkeltő erőszakos bűncselekmény, amelyet bizonyos (politikai) célok elérése érdekében követnek el államok, szervezetek, csoportok, vagy egyének.” Az FBI terrorizmusellenes főosztálya szerint: „ a terrorizmus az erőszak törvénytelen használata személyek vagy tulajdon ellen, hogy személyeket vagy államokat kényszerítsen valamilyen szándék változtatására.” Gergely Attila megfogalmazásában: „A terrorizmus (rémület, rettegés, rémuralom) csoportok vagy egyének politikai erőszakos cselekményei, amelyekkel (kényszer és fenyegetés alkalmazásával) a társadalom aggodalmát és bizonytalanságát akarják kiváltani. Célja: zavar és feszültség előidézése a társadalmi és politikai életben, valamint a nemzetközi kapcsolatokban...” Az Amerikai Egyesült Államok kormányának meghatározása jelenleg eképpen hangzik: „ az erőszak kiszámított alkalmazása vagy erőszakkal való fenyegetés a félelem felkeltésének, a kormányzat és a társadalom megzsarolásának, illetve megfélemlítésének céljából.” A brit

¹⁸ Szabó Miklós: Állam, forradalom, erőszak; in.: Államelmélet, szerk.: Takács Péter, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2001.

¹⁹ Stefán Géza: A terrorizmus és hadsereg; Belügyi Szemle, 1999/12. 102-119.o.

kormány definíciója szerint a terrorizmus „, személyek vagy anyagi javak elleni súlyos erőszak alkalmazása vagy azzal való fenyegetés valamely politikai, vallási vagy ideológiai cél elérése érdekében.” Jonathan Barker könyvében igen tág határok közé helyezi a terrorizmust. Szerinte három lényegi pont együttes megléte már kimeríti eme kategóriát:

- erőszak alkalmazása vagy azzal való fenyegetés,
- civil célpontok ellen,
- politikai célból.

Megítélésünk szerint ennél szűkebb definíciót érdemes használni. Kérdés ugyanis, hogy minden erőszakos megmozdulás, mely civileket politikai célból ér, egyben terrorizmus is? Tudvalevő, hogy az állam legitim erőszakot alkalmazhat, nyilván politikai célból saját állampolgárai ellen. Ez azonban nem terror. Így, véleményünk szerint szerencsésebb Szabó Miklós kritériumait szemügyre venni. Állam, forradalom, erőszak című tanulmányában öt olyan elemet sorol fel a szerző, amely a minimál-fogalom része, de mégis képes a terrorizmust elkülöníteni az állami erőszak más (legális, legitim) formáitól.

- szándék, hogy az akció félelmet és rémületet keltsen, ami magában foglalja a személyes fenyegetettség tudatosítását is.,
- véletlenszerű és szimbolikus célpontok megválasztása, beleértve olyan embereket és csoportokat, akiknek az elérendő politikai célhoz semmiféle közük nincsen.,
- törekvés, hogy az erőszak a tényleges és közvetlen áldozatoknál nagyobb közönséget befolyásoljon.,
- az erőszak különösen brutális vagy extrém formáinak használata.,
- a terrorcselekmény üzenete a tömegtájékoztatáson keresztül eljusson a lakosság illetve az állam tagjaihoz, intézményeihez.

Egy valami nehezen kihagyható a pontos fogalomból, ez pedig a politikai cél mindenekfelettsége. A politika egyik ága – az ún. Politics – az angolszász politológia „szentháromságának” egyike, a politika konfliktusos világa. Egyének, társadalmi csoportok, szervezetek mind-mind eltérő érdekekkel rendelkeznek. A prioritási sorrendek különbözősége, illetve az eltérő életkörülmények, szituációk mindig az érdekek

ütközéséhez vezetnek. A politika feladata a konfliktusok kihordása, megoldások és stratégiák felvázolása, s végső soron a döntés. Persze, csupán a demokráciák képesek az ellentéteket békés mederbe terelni. A más és elavultabb kormányformát alkalmazó államokban, területeken a politika nem szűnt meg az erőszak legfőbb alkalmazója lenni. Nyilván, olykor ez előnyt és sikert is jelenthet. Az erőszak állami monopóliuma az egyik legfőbb biztosíték a társadalmi rend fenntartására. A további véres konfliktusok megelőzősége okot adhat a kemény fellépésre. Hogy kapcsolódik ide a terrorizmus? – kérdezheti az olvasó. A politikai erőszak számunkra legtöbb dilemmát jelentő kérdésköre milyen sajátosságokkal bír egyáltalában ?

A terrorizmus alapját egy ökonomikus megfontolás képezi. A terroristák általában magasabb célok és elvek mentén tevékenykednek, ugyanakkor képtelenek erről a társadalom többségét békés eszközökkel megnyerni. Ez fáradságos és kétes kimenetelű lenne, így az olcsóbb de kétségkívül „extrémebb” megoldást választják. A terroristák végső célja általában megegyezik a forradalmárokéval: átfogó és jelentős társadalmi változások elérése. A forradalmárokkal ellentétben ugyanakkor nem nyílt sisakkal küzdenek, hanem a konspirált és leplezett harcot részesítik előnyben. Náluk a módszer az eredmények kizsarolása.

A terrorizmus válfajai

A terrorizmus osztályozása és besorolása több szempont szerint történhet, így itt sem lehetséges a teljes számbavétel. A kérdés egyik elfogadott szakértője a Válaszok a terrorizmusra című kiadványban megjelent tanulmányában²⁰ megpróbálja felsorolni a terrorizmus fajtáit. Ezen dolgozat nagyrészt az említett tanulmányra támaszkodva mutatja be a terrorizmus válfajait. (Kerüljük azonban az állami terror kérdéskörét, mert az egy teljesen más jelenség, nem témája jelen dolgozatnak.)

A tevékenység *színtere* szerinti csoportosítás alapján:

- Lokális terrorizmus, egy országon vagy országrészen belül.
- Szubregionális terrorizmus, amely két vagy több ország biztonságára van hatással.

- Regionális terrorizmus, amely egy-egy régióra vagy földrészre terjed ki.
- Nemzetközi terrorizmus, mely több régió biztonságára van hatással.
- Globális terrorizmus, az egész világot fenyegetve.

A terrorcselekményt elkövető *személy, csoport, szervezet vagy intézmény* formája alapján:

- Egyéni (individuális) terrorizmus
- Csoportterrorizmus
- Állami terrorizmus
- Nemzetek feletti terrorizmus
- Nemzetközi terrorizmus

A *szembenálló felek* szerint:

- Állam egy másik állam vagy államok ellen;
- Államok egy állam vagy államok ellen;
- Állam a polgárok ellen;
- Polgárok a polgárok ellen;
- Polgárok az állam ellen;

Az alkalmazott *eszközöket, motiváltságot és célorientáltságot* tekintve:

- Etnikai terrorizmus
- Kulturális terrorizmus
- Vegyi terrorizmus
- Biológiai terrorizmus
- Nukleáris terrorizmus
- Katasztrófaterroizmus
- Környezeti katasztrófa-terrorizmus
- Cyberterrorizmus
- Információs terrorizmus

²⁰ Józsa László: Globális terrorizmus – fogalmi keretek; Válaszok a terrorizmusra, SVKH-Chartapress, Budapest 2002.

- Ipari terrorizmus
- Médiaterrorizmus
- Városi terrorizmus
- Vidéki terrorizmus

A terrorista csoport *a támogatottság módja* szerint

- Részbeni hazai, belföldi támogatottsággal
- Teljes belföldi támogatottsággal
- A nemzetközi közvélemény szimpátiájával
- Nemzetközi legitimitással
- A szembenálló fél részéről részleges vagy teljes elfogadottsággal;
- Ezt követően a hatalomban való részesedéssel
- A teljes hatalom birtoklásával

A terrorista szervezetek *belső szerkezetük* alapján:

- Tisztán politikai szervezetek
- Politikai és katonai szárnyat tartalmazó szervezetek
- Tisztán katonai szervezetek

A *motivációs szempontok* alapján történő csoportosítás szerint:

- Vallási terrorista csoportok
- Faji magasabbrendűséget hirdető terrorista csoportok
- Ideológiai alapú terrorista csoportok
- Nacionalista-szeparatista terrorista csoportok

A *célkiválasztás* módszere szerint:

- Meghatározott célpontokat támadó terrorizmus
- Általános célú támadásokat végrehajtó terrorizmus

Determináltság szerint:

- Emocionális terrorizmus végső politikai cél nélkül
- Határozott és teljesíthetőnek tűnő végcél követő terrorizmus
- Stratégiai 'túlcél' előírányzó terrorizmus

Terrorista taktikák

Többféle taktikát is választhat egy terrorcsoport, ezek azonban egyik esetben sem jelentenek garanciát számukra, ezért gyakran ezek kombinációival próbálnak fellépni.

Az első esetben a legfőbb cél az uralmon levők költségeinek olyan mérvű növelése, ami már nem éri meg az uralom eredeti formájának fenntartását. Robert Dahl amerikai politológus A pluralista demokrácia dilemmái című könyvében rávilágít, az „alul levők” hatalma, zsarolási potenciálja olykor meglepően nagy lehet. Az uralom költségeinek felstrófolása esetleg tárgyalóasztalhoz kényszerítheti az államot (a politikai elitet), ami a politika világában már egyértelműen eredménynek számít.

A másik, terroristák által gyakran alkalmazott taktika az ún. Trigger-hatás kiváltása. Vagyis az extrém és folyamatos erőszak végül a lakosság többségét magával ragadó forradalomban csúcsosodik ki, így érve el a kívánt politikai hatást. Az erőszakra – e taktika logikájából következően – az állam erőszakkal, állami terrorral válaszol, amit viszont a lakosság többsége megeléged. Felismerik, hogy az állam elnyomja őket, s ezért végső eszközként a forradalom karjaiba menekülnek.

Létezik egyszerűbb taktika is, amikor a cél az elnyomás leleplezése és a világ társadalmának ráébresztése a tényre, a terroristák 'valójában' szabadságharcosok, s természetesen jó ügyért harcolnak.

A terrorizmus története

A terrorizmus történeti fejlődése sem teljesen egyenes vonalú, a definíció okozta nehézségek után itt sem tudunk pontos leírását adni a folyamatoknak. Az erőszak végigkísérte az emberiség történetét, tehát nehéz megmondani, mikortól is beszélhetünk a

fogalmat teljesen kimerítő jelenségegyüttesről. Nevezhetjük e terrorizmusnak az ókori államok tengeri kalózkodat támogató politikáját? Nehéz elkülöníteni az állami és nem-állami terrorizmust egymástól. A dolgozatunk nem kíván az állami terrorizmus – magyarul terror – kérdéskörével foglalkozni, ugyanakkor a történelem korábbi szakaszaiban (a 19. század előtt) a jelenséget még nem lehetett különválasztani a később manifesztálódó ideológiai és politikai töltést is magában foglaló mai értelemben használatostól fogalomtól. A legfőbb változások a 19. században következtek be, amikor is új társadalmak jöttek létre új, markáns törésvonalakkal. Létrejött a modern elnyomógépezetet kiépítő állam. Felszínre tört a nacionalizmus és a szocializmus, mint új és magasztos célokkal felruházott koherens ideológiák. A nacionalizmus Gyurgyák Jánost²¹ idézve „ a nemzetek kialakulásának , a nemzetté válás folyamatának ideológiája.” Az extrém nacionalisták egyik elsőrendű célpontja így a korábbi fennálló rend, a monarchia lett. A szocializmus pedig, mondja Gyurgyák „születésekor egyfajta válasz volt a nyugat-európai iparosodási folyamatra, amely kétség kívül olyan társadalmi problémákat szült, mint például a tömeges elszegényedés...” Természetesen nagyon összetett jelenségekkel állunk szembe, azonban megállapíthatjuk, ezen ideológiákat magukénak valló terroristák egyértelműen és világosan lehatárolták az ellenséges célpontokat, intézményeket, egyéneket. Oroszországban egyszerűen csak a cári önkény, Európa nyugati felén pedig a társadalmi feszültségekből adódóan az uralkodó-osztály ellen követtek el merényleteket. A terrorizmus valódi, elméleti igényű alapjait mégis egy kevésbé koherens, ámbar hangos ideológia, az anarchizmus fektette le. Ahogy Haskó Katalin²² írja: „A nagy ideológiák mellett kibontakozó anarchista ideológia már a szocialista eszméknél alkalmasabb motivációt nyújtott a terrorizmus számára, mivel mindennemű alávetés, uralom, tekintély így a politikai megoldásoknak, sőt magának a politikának az elutasításával különbözött az előbbiektől.” A Párizsi Kommün bukását soraikban úgy értelmezték, nincs lehetőség a célok elérésére az erőszak alkalmazása nélkül. Így Proudhon mérsékeltebb nézetei háttérbe szorultak, s Bakunyinnal együtt előtérbe került ismét Haskót idézve „az egyéni terror mint ideológia, s mint gyakorlati cslekvés. ”Nem kívánjuk felsorolni azon uralkodók, államfők, és egyéb politikusok elleni merényleteket, melyek az 1880-as években a „tett propagandájaként” definiált terror áldozataivá váltak. E nélkül is beláthatjuk, néhány évig az összeesküvők a terrorizmust

²¹ Gyurgyák János: Politikai ideológiák; Mi a politika? szerk.: Gyurgyák János, Osiris Kiadó, Budapest, 1999.

kvázi a kor csodafegyverének tekintették. Az anarchizmus a puszta erőszakon túl eredményt nem felmutatni, így a mozgalom lassan erodálódott, végül pedig teljesen marginalizálódott. A nemzetállamok kiépülése és megszilárdulása, a monarchiák eljelentéktelenedése, valamint a baloldali és kevésbé radikális mozgalmak szalonképessé válása kihúzta a talajt a terrorizmus alól. A 20. század közepének totalitarizmusa végleg 'elszívta a levegőt', hiszen állami rangra emelve maga alkalmazta a terrort az önállóságra törekvő csoportok és a gondolkodó egyének megsemmisítésére. Új lendületet a terrorizmus 1968-tól vett, amikor már egy teljesen új világ új gondjaira kerestek a radikálisok megoldást. A jóléti társadalmak előnyeit elvető, a valódi szabadságot hirdető baloldali anarchisták a kapitalizmus és képviselői ellen kíméletlen és a társadalmat felkorbácsoló erőszakkal viseltettek.

A nemzetközi terrorizmus

A legújabb kori terrorizmus – a nemzetközi terrorizmus - mégis eltér a korábbiaktól, több tekintetben is. Véleményünk szerint csak 2001 szeptembere után vált világossá, az amit már néhány terrorizmussal foglalkozó kutató és hírszerző gyanított, vagyis az ellenség szervezettségének, konspirációs készségének és elszántságának a magas foka. Egy repülőк kézre kerítése és annak kvázi pilóta által vezetett bombaként való tökéletes alkalmazása hamar ráébresztette a rendvédelmi szférát és a politikai elitet a helyzet súlyosságára. A terrorizmus persze nem ok nélküli jelenség. A globalizáció rohamos fejlődése bizonyítottan tovább növeli a gazdagok és szegények közötti különbségeket világviszonylatban. Már a Nemzetközi Valutaalap sem tagadja a folyamat visszáságait. A pénz, a tőke hajszolása a Föld más részein óriási szenvedést, nélkülözést és éhhalált hoz. Az iszlám vallás – a maga tradicionalizmusával és rengeteg emberi értéket magában hordozva – egyfajta ellenkultúraként, alternatívaként kíván megjelenni. Persze nem lehet sommás véleményt mondani egy vallásról és annak világgképéről, hiszen az iszlám sem egységes, sőt. Azonban hibának kell tartanunk azt a tévútra vezető állítást is, mely szerint a muszlim vallás ugyanúgy rendelkezik mindazon liberális értékekkel, mint a nyugati keresztény-zsidó kultúrkör társadalmi. A fundamentalista iszlám alapján álló terrorista szervezetek a globalizáció előnyeit, kommunikációs eszközeit kihasználva maguk is egy laza, mégis közös ernyőszervezetbe, az Al-Kaidába tömörülve folytatják tovább

²² Haskó Katalin: A terrorizmus történeti fejlődése; in.: Válaszok a terrorizmusra, SVKH-Chartapress, Budapest, 2002.

tevékenységüket. Feltétlen meg kell említenünk, ezen – később bővebben felsorolandó – szervezetek nem csupán gyilkolnak, hanem egyfajta pótlását is jelentik a meggyengült államhatalomnak. Ahol az állam a globalizáció és a szerencsétlen történelem közös hatásaként már képtelen az egészségügyi, az oktatási és a védelmi alapfunkcióit ellátni, ott a terrrorszervezet a fiatal és kallódó egyéneket, csoportokat biztonságba helyezi, ellátja és tanítja. Persze az így szocializált személyek egyben a kiképzést is megkapják, tehát a terrrorszervezet kontinuitása és fennmaradása biztosított. Az illegális fegyver- és drogkereskedelem, a prostituáltakból álló hálózatok jövedelme illetve az olajbevételek bőséges forrása az anyagi biztonságot is megteremtik számukra. Mivel a terroristák felismerték a network-jellegű hálózatos szervezeti séma előnyeit, észrevétlenül kialakították azt. Mégsem csak a szervezeti átalakulás miatt beszélhetünk 'új terrorizmusról'. „A terrorizmus új típusa minden korábbi formájától eltérően nem fogalmazott meg területi vagy politikai követeléseket, s az általa első számú ellenfélnek tekintett Egyesült Államoknak engedte át azt a feladatot, hogy a támadás okait illetően végkövetkeztetéseket vonjon le. Az üzenet annak a világrendszernek a szétrombolását hirdette meg, amelynek a hidegháború után a szuperhatalmi partner nélkül maradt Egyesült Államok vált a legfontosabb pillérévé.”²³ Tehát már nem konkrét követelések és a zsarolás a cél, többről van szó. A nemzetközi rendszerről és a világról felfogott nézetek kifejezésére felhasznált eszközzé vált a toronyépületbe vezetett utasszállító repülő a terroristák kezében. Józsa László a globális terrorizmusról írt tanulmányában rávilágít az új terrorizmus jellemzőire:

- Annak ellenére, hogy növekvő számú ország áll szemben a terrorizmussal, néhány állam még mindig támogatja a terrorizmust, illetve néhány esetben a terrorizmus az állami politika részét képezi.
- Megváltozott a terroristaveszély jellege is, napjainkban egyre veszélyesebbek a terrorcsoportok és akciók, felderítésük sokkal nehezebb, mint korábban volt.
- A terroristatámadások egyre több halálos áldozattal járnak. Amíg a 70-es és 80-as években a legtöbb aktív terrorista szervezetnek világos politikai célkitűzései voltak, addig az utóbbi időben gyakran csak egy cél vezeti őket: több embert megölni. Az 1990-es évek terrorista akciói során 20%-kal nagyobb volt a halál vagy a sebesülés valószínűsége, mint egy-két évtizeddel ezelőtt.

²³ Kiss J. László: Az „új terrorizmus”, avagy a biztonság és a háború metamorfózisa; Válaszok a

- A motivációk köre – a terrorista csoportok strukturális változásait követve – kibővült.
- A csoportok nemcsak külföldön lévő amerikai érdekeltségek ellen, hanem az Egyesült Államok területén is hajtanak végre terrorista akciókat.
- Annak ellenére, hogy a terrorista csoportok 'csapásmérő erejét' elsősorban a hagyományos robbanóanyagok és fegyverek képezik, egyre növekszik annak valószínűsége, hogy néhány terrorista csoport vegyi, biológiai, radiológiai vagy nukleáris anyagok megszerzésére törekszik.
- Pénzügyi és logisztikai támogatásuk határokon átnyúló, kevésbé függenek az állami támogatástól, 'megtörésük' gazdasági szankciókkal egyre nehezebb.
- A terrorista csoportok széleskörűen alkalmazzák a legkorszerűbb titkosított kommunikációs technológiákat.

A nemzetközi terrorcsoportok

A terrorista szervezetek ernyőszervezete tehát az Al-Kaida. Nagyon sok cél érdekében létrejött, különböző eszközökkel küzdő csoportot fog össze az Oszama Bin-Laden vezetése alatt álló iszlám terrorszervezet. Vélhetően a világ majd minden pontján jelen van, ahol nem szervezett keretek között, ott illegális alvó csoportokat, sejteket képezve. Az egymástól és a felettes csoportoktól is független sejtek minden bizonnyal a célpontokat is önállóan választják ki. Az akció ereig együttműködő, majd utána a konspirációs szabályokat szigorúan betartva szétszéledő terroristák ismét alámerülhetnek. Pontos információink nincs arról, mely szervezet milyen mértékben része az Al-Kaidának, de a kapcsolat a szervezetek között mára nehezen vitatható. Az Al-Kaida felépítése, működése és tevékenységének finanszírozása mára az európai és amerikai hírszerző szolgálatok számára többé-kevésbé ismert. Noha pontosan feltérképezni nem lehet, már összeállt a kép. A magyar Információs Hivatal is természetesen rákényszerül, hogy mindannyiunk érdekében a lehető legtöbb információt összegyűjtse és kiértékelje, ezért alapos munkájukból érdemes nekünk is szemezgetnünk²⁴ Az Al-Kaida gyűjti csokorba és koordinálja azon terrorista vagy terrorgyanús szervezeteket, melyekről alább még ejtünk szót.

terrorizmusra, SVKH-Chartapress, Budapest, 2002.

Az Al-Kaida (az arab szó jelentése: bázis, alap) Oszama Ben Laden (Uzsama Bin Ladin) nevéhez kötődő, elsősorban nemzetközi terrormerényletek végrehajtása céljából alakult szerveződés, melynek tagjai lazán kapcsolódnak egymáshoz. A szervezet összetartó ereje a radikális iszlám ideológia, a közös ellenséggel szembeni küzdelem. Ez teszi valamelyest egységessé a világ számos országában működő titkos sejteket összefogó laza hálózatot. Az Al-Kaida támogatja és összehangolja az iszlám militáns csoportok működését világszerte.

A szerveződés gyökerei a Szovjetunió ellen folytatott afganisztáni harcokig nyúlnak vissza, törzsgárdája eredetileg afganisztáni veteránokból állt, akik valaha a világ legkülönbözőbb iszlám országaiból érkeztek Afganisztánba azért, hogy "muszlim testvéreik" oldalán harcoljanak a betolakodók ellen. Az Al-Kaidát Oszama Ben Laden hozta létre 1988 körül azzal a céllal, hogy ideológiai alapon egyesítsen minél több, már létező szélsőséges iszlám terrorszervezetet.

Az Al-Kaida elsődleges célja a muszlim országok "korrupt és eretnek kormányzatainak leváltása", az iszlám jog, a saría bevezetése. A szervezet erősen Nyugat-ellenes, az iszlám első számú ellenségének az Egyesült Államokat tekinti. (Az Egyesült Államok "ellen" Oszama Ben Laden több fatvát, azaz vallási döntést is kiadott.) Az Al-Kaida különböző csoportjainak szervezeti felépítése és a köztük lévő kapcsolatok nehezen áttekinthetőek és nem teljesen világosak. Kevésbé feltárt az alá- és fölérendeltségi rendszerük, valamint a szervezetek közötti együttműködés szintje. Különböző iszlám szervezetek, köztük kasmíriak, bangladesiek és pakisztániak is csatlakoztak Oszama Ben Laden gyűjtőszervezetéhez, bár műveleti szempontból a legnagyobb jelentőséggel az egyiptomi terrorszervezetek bírnak.

Arról, hogy az Al-Kaida pontosan hány országban működött titkos és úgy nevezett "alvó sejteket", különböző becslések láttak napvilágot. A hálózat a legszerényebb értékelések szerint is minimálisan húsz, maximálisan hatvan országra terjed ki. A különbségek abból adódhatnak, hogy a számítások csupán az Al-Kaida szervezetét veszik-e figyelembe, vagy a vele szövetségre lépett, de önálló terrorszervezeteket is hozzáveszik-e. A pontos számot az Al-Kaida struktúrájának speciális természetéből adódóan, meglehetősen nehéz meghatározni.

²⁴ A Magyar Köztársaság Információs Hivatalának honlapja, www.mkih.hu

Számos csoport áll tehát kapcsolatban az Al-Kaidával, például: az Egyiptomi Iszlám Dzsihád, a kasmíri Harakat Al-Mudzsahedin, az algériai, nigériai és szenegáli szalafita mozgalmak, a csecsen szeparatista fegyveresek egyik szárnya (korábban Khattab, most Abd Al-Valid és Sámil Baszajev nevével fémjelzett csoport), a Fülöp-szigeteki Moro Iszlám Felszabadítási Front és az Abu Szajjaf szervezet, az Üzbegisztáni Iszlám Mozgalom, továbbá számos közel-keleti terrorszervezet: Uszbat Al-Anszar (Libanon), Hamasz (Palesztin Nemzeti Hatóság) stb. Ezek előfordulási helye jelzi az Al-Kaida "akcióradiusát", mely Észak-Afrikától a Közel-Keleten és Közép-Ázsián keresztül a Fülöp-szigetekig, Délkelet-Ázsiáig terjed.

A szervezet nem csak a muszlim államokat és az iszlám szent helyeit veszélyeztető hatalmakat, azaz az Egyesült Államokat és Izraelt tekinti ellenségének, hanem olyan, a nyugati civilizáció előtt "meghódoló" muszlim országokat is, mint Szaúd-Arábia, Egyiptom vagy Algéria.

Az Al-Kaida ideológiája három célt határoz meg:

- Radikalizálni a meglévő iszlám csoportokat, illetve ilyeneket létrehozni olyan helyeken, ahol még nincsenek.
- Előidézni az Egyesült Államok pusztulását, amely a muzulmán államok "megreformálásának" legfőbb akadály.
- Támogatni a muszlim harcosokat az iszlám "háborús" térségeiben: Afganisztánban, Algériában, Boszniában, Csecsenföldön, Eritreában, Koszovóban, Pakisztánban, Szomáliában, Tádzsikisztánban, a Fülöp-szigeteken és Jemenben.

Az Al-Kaida szervezetének vezetésében körülbelül tucatnyi személy vesz részt (Tanácskozó Tanács - Madzslisz Al-Sura). Ez alatt négy külön adminisztratív egység (bizottmány) helyezkedik el, mely katonai, vallási-oktatási, kereskedelmi és médiakapcsolati területen látja el feladatait. Ezeket számtalan, leggyakrabban humanitárius és segélyszervezetekből álló hálózat követi. A struktúra úgy épül fel, hogy annak egy tagja sem tud többet annál, mint amennyit a szervezet érdekében kifejtett tevékenységéhez feltétlenül tudnia kell.

Az egyes szervezetek sokszor még ugyanabban az országban sem tudnak egymásról és csak egy maroknyi embernek lehetnek teljes ismeretei arról, hogy az Al-Kaida egyes egységei adott időszakban éppen milyen tevékenységet fejtenek ki. A terrorakciók operatív részét Európában és Észak-Amerikában élő, olyan úgy nevezett "alvó" ügynökök hajtják végre.

Az Al-Kaida tevékenységének e speciális természete elengedhetetlenül fontos volt ahhoz, hogy elérje céljait, s hogy tömeges áldozatokkal járó merényleteket kövessen el. A nemzetközi terrorista hálózat sajátosságai:

- Egyre kiterjedtebb kapcsolatok helyi szervezetekkel az arab világon belül és kívül, melyek ezt a támogatást (közös) céljaik elérésére és a világi rezsimek megingatására használják. Ezen szervezetek együttműködtek Ben Ladennel a támogatásért cserében.
- A szervezet tagjai szétszóródtak a világban és számos nemzetiségből kerülnek ki. Ez nehezíti a felszámolásukra és beazonosításukra irányuló kísérleteket. A szervezet főbb központjai az Egyesült Államokban, a közép-ázsiai és kaukázusi köztársaságok területén, Európában és számos arab országban - főleg Jemenben és Szudánban - vannak.
- Tagjainak képzéséről maga a szervezet gondoskodik, "éles helyzetben" (Afganisztánban, Boszniában, Csecsenföldön) is szereztek tapasztalatot.
- Ben Laden és aktivistái ideológiailag elkötelezettek merényletek elkövetésére a "hitetlenek" ellen.
- Széles körű támogatást élvez az iszlám országok lakóinak körében. Sokan hajlandóak segíteni aktivistáit (logisztikai és pénzügyi eszközökkel).
- Hatékony finanszírozási módszerek, főleg az iszlám világban is rendkívül elterjedt nem-kormányzati szervezeteken (angol rövidítéssel NGO, non-governmental organization) keresztül. Ráadásul Ben Laden vállalkozásai független gazdasági infrastruktúrát biztosítanak szervezetek számára. (Az Oszama Ben Ladenhez és más, az Al-Kaidában érintett vállalkozókhöz köthető pénzügyi mozgások felderítése folyamatos, az Al-Kaida finansziális bázisának felszámolása terén már történtek komoly lépések.)

Ben Ladennek rajtuk kívül olyan más terrorszervezetekkel is van kapcsolata, melyek "hivatalosan" nem tagjai ugyan az Al-Kaidának, de aktivistáikat az Al-Kaida segítségével képezik ki, és az finanszírozza őket, azzal a céllal, hogy elsősorban hazájukban kövessenek el merényleteket. Ez utóbbiak a "helyi rend" szerint működnek, de a központ (Madzslisz Al-Sura) utasításaival összhangban. Ez a fajta együttműködés egyrészt megerősíti a helyi szervezeteket, másrészt lehetővé teszi a legmagasabb fokú konspirációt.

A Ben Laden szervezetéhez "hivatalosan" csatlakozott szervezeteken kívül számos egyén is társult az Al-Kaida "multinacionális" terrorista hálózatához. Ezek a személyek különböző szervezetektől jöttek és olyan aktivisták is voltak köztük, akik egyben helyi terrorcsoportoknak is tagjai voltak, továbbá olyan civilek - köztük nyugatiak -, akik nem tartoztak egyetlen szervezethez sem és kifejezetten azért mentek Afganisztánba, hogy ott csatlakozzanak Ben Laden táborához.

A fentiek alapján tehát az Al-Kaida elnevezés alatt a köznyelvben három, egymástól elkülöníthető hálózatot értenek:

- Al-Kaida, Oszama Ben Laden szervezete. A szervezet kemény magját néhány ezer harcos alkotja, akik Oszama Ben Laden személyes lekötelezettjei.
- Rokon terrormozgalmak. Ezek azok az iszlám terrorszervezetek és csoportok, melyek közeli kapcsolatokat tartanak fenn az Al-Kaidával, valamint műveleti oldalról is igénybe veszik Ben Laden kiképzési és parancsnoki hálózatát. Ilyenek például a pakisztáni, közép-ázsiai, észak-afrikai, jordániai és fülöp-szigeteki radikális iszlám csoportok.
- Iszlám terrorista elemek, csoportok és egyének a világ minden részéről, akik elfogadják Ben Laden szélsőséges nézeteit. Néhányukat az Al-Kaida afganisztáni bázisain képezték ki és esetleg maga Ben Laden inspirálta őket, vagy az embereivel működtek együtt, de általában nem állnak közvetlen kapcsolatban a Madzslisz Al-Surával. Ez jellemzi például a Nyugat-Európában és Észak-Amerikában tevékenykedő algériai terrorista csoportok tagjait.

Az Al-Kaidához köthető gazdasági és pénzügyi tevékenység nagy része tisztázatlan. A több száz szervezet közötti pénzáramlás követhetetlen, futárok által bonyolított, mindazonáltal a pénzmozgás főként négy országban érhető tetten: Szudánban, Szomáliában, Luxemburgban és Svájcban.

A szervezet háttérben működő gazdasági infrastruktúra főleg kereskedelmi és pénzügyi vállalatokból áll, melyek gyakran a műveleti tevékenység fedését és a terrormerényletek finanszírozását szolgálják, főleg export-import és infrastruktúrát fejlesztő vállalatokon keresztül. Ezek az üzleti vállalkozások megélhetést és rejtkehelyet biztosítanak nem ritkán a korábban még az afganisztáni háborúban harcolt radikális iszlám terroristáknak is. Az Al-Kaida előszeretettel használ fel bizonyos iszlám háttérű, legtöbbször humanitárius vagy segélyezési céllal működő nem-kormányzati szervezeteket terrorista tevékenységének fedésére, melyek egyben a működését is finanszírozzák.

Oszama Ben Laden infrastruktúrájának és Nyugat ellen irányuló fenyegetéseinek alappilléret jelentették hírhedt kiképzőbázisai. Az Egyesült Államok Afganisztán elleni katonai csapásainak kezdetekor több mint 15, Oszama Ben Laden által finanszírozott kiképzőtábor volt Afganisztánban, melyek közül jónéhányat közvetlenül az ő emberei irányítottak. A táborokat arra használták fel, hogy iszlám terrorszervezetek aktivistáit, valamint más, független radikálisokat képezzenek ki. A legtöbb tábor a pakisztáni határ közelében (Dzsalamabad és Khoszt), valamint a tálibok hatalmi központjai, Kandahar és Kabul környékén helyezkedett el. A táborok alapvetően fizikai kiképzésre szolgáltak, ugyanakkor a képzés része volt a különböző terrorista technikák, robbanóanyagok készítése, valamint könnyen beszerezhető mérgek, biológiai fegyverek használata és házilag elkészítése, hírszerzési és biztonsági ismeretek, terrorista sejtek létrehozása és működtetése, emberrablás és gyilkosság.

Ezekben a táborokban több ezer különböző országokból érkezett muszlim aktivista kapott katonai kiképzést és ideológiai átnevelést. Így tehát aktivisták nagy tömegeit formálták át, akik a dzsihád (a szent háború) elkötelezettjeivé váltak és készek arra, hogy bármilyen küldetést elvállaljanak. Annak idején a táborok "végzősei" közül sokakat küldtek el, hogy harcoljanak a muszlim erők oldalán különböző frontokon - Kasmírban, Csecsenföldön, Afganisztánban és Boszniában. A táborban kapott kiképzésen kívül így tehát jelentős harci tapasztalatra is szert tettek. A táborok találkozóhelyként is szolgáltak különböző

terrorista elemek számára, akik kapcsolatokat építettek és műveleti együttműködést alakítottak ki egymás között. Ez a jelenség, mely a nyolcvanas években kezdődött, folytatódott Ben Laden kiképzőtáborában a kilencvenes években is. Számos olyan aktivista, akiket például Jordániában és Európában csoportosan fogtak el, Afganisztánban kapott kiképzést és került kapcsolatba az Al-Kaida szervezete felső vezetésének tagjaival.

Az Al-Kaida tehát a világ legtöbb pontján jelen van, persze néhol csak áttételesen. Mégis látni kell, a veszély, ami az áttekinthetetlen és senki által pontosan nem ismert hálózat jelent, a mi civilizációnkat, a 'nyugati országokat' célozza meg elsősorban. Amennyiben pedig nem e terület a célpont, akkor a túristáink vannak kitéve bárhol a fenyegetettségnek. Mint látni fogjuk, a Balkán geopolitikai adottságai és politikai rendezetlensége, valamint az ott élő muzulmán lakosság mint táptalaj miatt előretolt bázisként Európában ad lehetőséget a terroristáknak a hálózatuk további erősítésére, 'katonáik' kiképzésére. Természetesen a Közel-Kelet sincs a mai közlekedési viszonyok közepette messze, melynek politikai arca még talán a Balkánnál is ellentmondásosabb. Ezért érdemes egy gyors pillantást vetnünk a Balkánt és a Mediterrán térséget bázisul használó terrorszervezetekre²⁵. (a terrorszervezetek listáját a mellékletben találjuk)

A migráció és a terrorizmus kapcsolata

A terroristák és a bevándorlás

A fő hipotézisünk szerint a terrorista (kifejezetten az Al-Kaidához kötődő fundamentalista iszlám) csoportok a nemzetközi migrációt kihasználva sejteket és kisebb bázisokat hoztak és hoznak létre Európában. E sejtek 'alvó ügynököket' felhasználva leplezetten a nyitott európai társadalmakban olyan hálózatot építenek ki, melyre támaszkodva terrorcselekményeket követhetnek el akár Európában, akár az Egyesült Államokban, sőt, a világ bármely pontján a nyugati állampolgárokkal, védtelen egyénekkkel szemben.

A hipotézis azon részének felismerése, hogy a társadalmaink jelenleg egy hálózattal állnak szemben, nem annyira új keletű. A szakemberek már a '90-es évek közepén megfogalmazták sejtéseiket, a kijózanító felismerés mégis a 2001. szeptember 11-én

²⁵ Jakus János gyűjtötte lista; megjelent a Katonai Biztonsági Hivatal belső kiadványában A terrorizmus elleni küzdelem általános megítélése című tanulmányban

végrehajtott terrorista akciót követően vált hátborzongatóvá. A terroristák hálózata nem szüntethető meg egy jól irányzott villám-akcióval. Ellenkezőleg, már az ellenség feltérképezése is komoly felkészülést, hosszabb távú stratégiát és pontos taktikákat is igényel.

A terrorista sejtek európai jelenléte, fenyegetése a pusztító szeptember 11. után szorongást váltott ki a társadalmainkban. Előfordulhat e, hogy legközelebb én is egy ilyen akció áldozata leszek? – tette fel a kérdést mindenki azokban a hetekben. Az amerikai kormányzat rögtön a politikájának preferencia-sorrendjében az első helyre tette a terrorizmus elleni küzdelmet. Bush elnök meghirdette a háborút a terrorizmus ellen. A 2002-es amerikai nemzetbiztonsági stratégia jól fejezi ki, milyen alapvetően alakult át az amerikai külpolitika, szinte mindent alávétve e harcnak. A világ legerősebb, egyetlen szuperhatalma tisztában van helyzetével, ahogy a nemzetbiztonsági stratégiában fogalmaznak: „ napjainkban az Egyesült Államok páratlan katonai erővel, hatalmas gazdasági és politikai befolyással rendelkezik.” Ez a realitás, mégis, az amerikai külpolitika tradíciói ettől azért ambiciózusabbak is. 2002. június 1-én George W. Bush West Pointban mondott beszédében jól foglalta össze és éreztette az amerikai küldetéstudat lényegét: „Nemzetünk törekvései mindig túlmutattak Nemzetünk védelmének keretein. Hagyományainkhoz híven igazságos békéért harcolunk – olyan békéért, amely mindannyiunk számára biztosítja a szabadságot. A terroristák és a zsarnokok fenyegetéseivel szemben megvédjük a békét. A nagyhatalmak közötti jó kapcsolatok építésével megőrizzük a békét. Minden földrészen a szabad és nyílt társadalmak támogatásával békét hozunk más nemzetek számára is.” S hogyan képzele az Amerikai Egyesült Államok a harcot a terrorizmus ellen, íme: „Alkalmaznunk kell katonai erőnket, biztosítani kell a hátszág védelmét, be kell vetnünk rendőrségi és rendvédelmi erőinket, a hírszerzést, valamint határozott erőfeszítéseket kell tennünk a terroristák finanszírozási forrásainak, csatornáinak elzárása érdekében. Az egész világot veszélyeztetni képes terroristák ellen globális harcot kell vívnunk, amelynek időtartama előre nem jelezhető. Az Amerikai Egyesült Államok segítséget nyújt a terror elleni harchoz támogatást igénylő országoknak. Ugyanakkor Amerika felelősségre vonja a terrort eltűrő, vagy támogató országokat, beleértve a terroristákat bújató országokat, mivel a terroristák szövetségesei az emberi civilizáció ellenségei.” Az világ országainak többsége, az ENSZ, s természetesen az európai országok is szolidaritásukról biztosították Amerikát, de a gyász mellett megindult a nyomozás a bűnösök után, s persze előkerültek

más kérdések is. Ki felel azért, hogy a támadások nem lettek elhárítva? Volt e a támadásra utaló információja a védelmi szféra szereplőinek? Hol a hiba a védelemben? Még számtalan kérdés megfogalmazódott, nem érdemes mindet felsorolnunk, de tény, a titkosszolgálatok hamar a bírálatok keresztútjába kerültek.

A titkosszolgálatok munkája egy csapásra megváltozott, a terrorizmus az egyik fő célterületté, műveleti feladattá vált. A fiaskó – mely az amerikai szerveket érte – több hibára is rávilágított. Ezekről még később teszünk említést, azt azonban már itt le kell szögeznünk, hogy az Amerikai Egyesült Államokat külpolitikailag is támogató országok (sőt az azt még vonakodva támogatók is) titkosszolgálataik átalakítására kényszerültek. Ez nem feltétlenül jelent szervezeti átalakítást, ugyanakkor mindenképpen jelent egy komoly hangsúlyeltolódást, mégpedig a terrorizmus irányába. Néha olyan érzése van az embernek, mintha e téma elfedné a többi terület fontosságát, illetve a területek közötti összefüggés létét egyaránt. S ez jelent igazi veszélyt véleményünk szerint. Mert a migrációt önmagában is egy súlyos fenyegetésnek kell venni, a demográfiai és etnikai konfliktusok e szituációban sokszor előre kódoltak. Néhány állam pedig ezt a helyzetet kihasználva, amit a terrorizmus elleni harc mindenek felettsége jelent, klasszikus kémtevékenységének fokozására törekszik. Tehát nem szerencsés a műveleti területek merev elválasztása, sőt, a migráció és a terrorizmus területén a kapcsolat mély elemzésére van/lenne szükség. Ma csupán feltételezés szintjén jelenik meg a titkosszolgálatoknál a kapcsolat a két terület között, holott, az eddig végrehajtott támadások mind azt igazolják, az összefüggések az elképzelnél szorosabbak lehetnek. A szakértők általában óvatosan fogalmazzak, amikor a migráció, illetve az illegális migráció és a terroristák kapcsolatát említik, mint lehetséges veszélyforrást.

Egy nemzetbiztonsági szakember már 1999-ben²⁶ rávilágít, van összefüggés az illegális migráció és a terrorizmus között. Ahogy fogalmaz, „A terrorelhárítási helyzetkép nem elhanyagolható eleme az évek óta tartó, de napjainkban egyre inkább erősödő illegális migráció. Tapasztalataink szerint az arab országokból, a kurdok lakta területekről, valamint Csecsenföldről és Afganisztánból érkezők Magyarországot ritkán tekintik célállomásnak; leginkább területén keresztül kívánnak Nyugat-Európába jutni, ahol csatlakozhatnak a nagyobb számban élő nemzetiségi közösségeikhez. E törvényellenes

²⁶ Jónás Endre: Terrorizmus, Magyarország ; Belügyi Szemle, 1999/12. 86-101. o.

népvándorlás jól kiépített embercsempész-hálózatok segítségével történik. Jóllehet a jelenség nem tartozik szorosan a terrorelhárítás szakmai körébe, mégsem hagyhatjuk figyelmen kívül annak lehetőségét, hogy ezeket a bejáratott útvonalakat egyes terrrorszervezetek aktivistáik utaztatására, célba juttatására használják.”

Más szerzők²⁷ szintén csak feltételezésként említik meg az összefüggést, lényegében ugyanazt mondva, mint Jónás Endre. Egyikük végigvette mindazon lehetséges területeket, ahonnan Magyarországot terrortámadás érhetné, s a migráció kérdését épp hogy megemlítve azt állítja: „Magyarország terror-veszélyeztettségével szintén összefüggő kérdés a hazánkat is érintő illegális migráció és az embercsempészet egyre intenzívebbé válása. Bár Magyarország továbbra sem elsődleges célállomás, inkább az uniós államok felé vezető tranzitútvonal része, nem lehet figyelmen kívül hagyni annak lehetőségét, hogy az esetleges bejáratott útvonalakat egyes terrrorszervezetek aktivistáinak utaztatására, célba juttatására használják fel.”

Ettől eltérő megközelítés²⁸ szerint a terrorizmus előretörését a civilizációk és a kultúrák közötti konfliktusban kell keresni. Az iszlám vallás előretörésének folyamányaként állt tehát elő mai helyzet. „A modern iszlám irányzatok útkeresése mellett civilizációjuk három fő előretörési irányával kell a többi kultúrának megbékélnie. Az első, az egykori Szovjetunió déli területén lévő országokban, ezen belül főként a Kaukázus népei és Kazahsztán említendő. A másik jelentős terjeszkedési irány Észak-Afrika, ahol a terrorista akciók száma és intenzitása valamint a lakosság iszlamizációja erősödött fel. A harmadik irányt az Európában diaszpóraszerűen letelepedő iszlám vallású közösségek jelentik. A fejletlenebb térségekből a migráció által az európai kontinensre érkezők és letelepedők száma is fokozatosan növekszik.” Ez utóbbi kijelentést számokkal is bizonyítja a szerző: Az iszlám vallás híveinek száma jelenleg 1,2 milliárd fő. Németországban (80,3 millió lakos) a lakosság 2,7%-a, Franciaországban (57,3 millió lakos) a lakosság 2,5%-a, míg az Egyesült Államokban (257,9 millió lakos) a lakosság 1,9%-a iszlám vallású.

A Nemzetbiztonsági Hivatal (NBH) saját hivatalos internetes oldalán²⁹ egy részfejezetet szán a kérdésnek, 'A migráció és a terrorizmus lehetséges összefüggései' címszó alatt. E

²⁷ Urbán Attila: A terrorizmus, mint nemzetbiztonsági kihívás ; www.iroga.hu

²⁸ Dr.Resperger István: A terrorizmus és az ellene való küzdelem ; megjelent a Katonai Biztonsági Hivatal belső kiadványában

szerint nem mutatható ki szoros összefüggés a terrorizmust támogató és az illegális migrációt kibocsátó országok között (persze ez nem jelenti azt, hogy nincs kapcsolat). „A nemzetközi tapasztalatok azt mutatják, hogy az iszlám terrorszervezetek gyakran használják fedésként (aktivisták utaztatása, dokumentumok és egyéb küldemények célba juttatása, pénzátutalások) a fejlett ipari országokban kialakult muzulmán közösségek által működtetett egyes alapítványokat. Magyarországon eddig nem keletkezett konkrét információ az embercsempész csoportok és a terrorszervezetek közötti együttműködésről.” Vagyis intézményesített, szervezett kapcsolatot a titkosszolgálat nem tudott felderíteni. Egyébként az eltérő jelleg miatt a szervezett bűnözés a terroristák számára túl feltűnő lenne, így a kapcsolat nem manifesztálódik. Sokkal inkább elképzelhető, hogy a terrorista csoportok tagjaikat a szervezett bűnözői csoportok, embercsempészek tudta nélkül utaztatják a migrációs csatornákon át, így biztosítva a legmagasabb szintű konspirációt. Az NBH azonban a sorok között érezhetően sugallja, létezik kockázat a külföldiekkel, főként az iszlám hívőkkel kapcsolatban a bevándorlást tekintve. Noha szervezett kapcsolat nincs, „ ez azonban nem jelenti azt, hogy az embercsempészek által mozgatott illegális migránsok, menekültstátust kérelmezők között nem találhatók terrorszervezetek tagjai, szimpatizánsai, mivel az illegális migráció lehetővé teszi a nyom nélküli be- és kiutazást, amit a terrorszervezetek kihasználhatnak. Az embercsempész csatornákra való ráépülés a Magyarországon működő iszlám alapítványok közül néhányánál tetten is érhető, de ez a tevékenység elsősorban az anyagi haszonszerzést szolgálja.” A legfőbb kockázati tényezőt az jelenti, ha olyan terrorgyanús egyének érkeznek, akik már tisztában vannak a konspirációs szabályokkal, illetve az illegális munka gyakorlati részével egyaránt. Ők azok, akik az 'alvó sejtek' alapembereiként teljesen alámerülhetnek társadalmainkban a lelepleződés veszélye nélkül is.

A terrorista sejtek

Mivel a hipotézisünk, a téma jellegét tekintve, táblázatokat, különböző nyilvános adatsorokat bemutatva, azokra támaszkodva nem igazolható, s a szakértők sejtése pedig kevés, más információk alapján vagyunk képesek alátámasztani a migráció és a terrorizmus közti összefüggést. Amikor megnézték az illetékesek, megdöbbenve vették

²⁹ <http://www.nbh.hu/migr.htm>

észre, a WTC elleni támadások elkövetői nagyobb részt Európában, főként Hamburgban élő főiskolát vagy egyetemet végzett, kiváló elméleti szakemberek követték el. Tehát legalább 6-8 évet komoly tanulással és munkával töltöttek, így természetesen a beilleszkedés könnyedén ment, s szinte semmilyen gyanús jel nem merült fel személyükkel kapcsolatban. A terrortámadások után Európában és a világ többi pontján is fel kellett térképezni a hálózatot, s az is világossá vált, a terrorizmus nem nyílt formában, céljait és eszközeit megmutatva, hanem információit kódoltan egymáshoz továbbító módon és önmagát sejtekben felépítve akarja átvészelni a terrorizmus elleni háborút. Milyenek is ezek a sejtek valójában?

A terrorcselekmények megelőzéséről írt egyik legjobb tanulmány³⁰ is csupán két mondat erejéig tér ki a sejtyszerű szervezetre, mely szerint: „A terrorcsoport újszerűsége abban van, hogy laza struktúrája, sejtyszerű felépítése miatt nem lehet a klasszikus módon szervezetként kezelni. Ez a jellemzője rendkívül veszélyessé és hatékonyá: a feladatra létrehozott kevés főből álló csoportjai a semmiből tűnnek elő és az akció végrehajtását követően e csoportok fel is oszlanak.” A sejtek felépítését megértendő, az egész csoport felépítése is fontos számunkra, s persze leginkább azok számára, akikre a megelőzés felelőssége napjainkban hárul. Mint ahogy többször említettük, a terrorizmus nemzetközivé vált, így felderíthetősége jelentősen megnehezedett. Egyre inkább vallási eszméhez való kötődés, a fanatizmus és extrémizmus lett jellemzőjük. A csoportok több ország területén szerveződnek, több helyen képezik ki tagjaikat. A csoport a realitásokhoz igazodva egy látható (aktív) és egy rejtőző (passzív, alvó) körre bontható a feladatmegosztás és a taktika szerint.

A csoport felépítése³¹ egy piramishoz hasonlóan egy széles alsó, 50-70 fős passzív részre támaszkodik. E csoport legfőbb feladata a sejt szűkebb és operatívabb csapatának kiszolgálása, segítése. A biztonságot nyújtó alsó réteget a sejt társadalmi, gazdasági alapjának tekinthetjük. Itt egy általános életvitelről beszélünk, nem törekednek konkrét célok elérésére, csupán biztos háttérét adják a csoport egészének.

³⁰ Cserhalmi Erich: A terrorcselekmények megelőzésének és felszámolásának feladatai, a nemzetbiztonsági szolgálatok és a rendvédelmi szervek közötti együttműködés elvi és gyakorlati kérdései ; megjelent a Katonai Biztonsági Hivatal belső kiadványában

³¹ Dr. Resperger István korábban idézett tanulmánya alapján

Az aktív réteg, mely 15-20 főből áll, már konkrét célokkal rendelkezik, s a társadalom olyan területeire próbál beépülni, ahol lehetőség van a szükséges információk megszerzésére, továbbítására, valamint újabb anyagi alapok előteremtésére. A legfőbb feladata az e szinten tevékenykedő személyeknek a logisztikai biztosítás és a kapcsolattartó szerep.

Az aktív káderek még szűkebb csapata, általában 4-6 fő, a legfőbb munkára kijelölt egyénként felelnek az akció tervezéséért, előkészítéséért és végrehajtásáért. Ők általában 'profik', akiket csupán erős vallási és ideológiai motivációjuk különböztet meg egy európai vagy amerikai 'specialistától'. Általában nyugati iskolarendszerben tanultak, így jól ismerik társadalmaink mozzintáit. Nem egyszer doktoráltak vagy speciális katonai kiképzésben vettek részt.

A csoport vezetője (és általában a helyettese is) olyan karizmatikus típus, akinek tekintélye van a csoport tagjai előtt, vezetőként is ismerik el, emellett nagy népszerűségnek örvend hívei és beosztottai körében, erős 'pszichikai beállítottságú' személy. Ahogyan kicsit ironikusan Dr. Resperger is fogalmaz: „'Küldetéstudata' gyakran személyes sérelmekkel is párosul.”

A kiválasztás a szerepekre már nagyon korán, 10 éves kor körül megkezdődik, mert ilyenkor természetesen még könnyen formálható, sőt ki is alakítható egy ember személyisége. Miközben az Al-Kaida tanintézményeket és egészségügyi központokat is fenntart, az általában csonka családból származó, mentálisan sérült gyerekeket intenzív képzésnek veti alá. (Már ebből is látható, a terrorszervezet tudatosan építi ki bázisait a világon, akár évtizedekre is előre tervezve. Vagyis a harcot a terrorista-ellenes erők jelentős hátrányból kezdik.) A gyerekek - más néven rekruták - mindennapjait elsősorban a vallási alapú oktatás tölti ki, amit a későbbiekben, fizikai erősödésükkel párhuzamosan katonai képzéssel erősítenek. A közösen felnevelt fiatalokat erős csoportszellem tartja egyben, hiszen a 'kiválasztottság' érzete, a 'valahova tartozás' erős befolyásoló tényező, így egy öngyilkos akció során a már felnőtt, 'kész' terrorista az ügy érdekében az életét is hajlandó feláldozni.

A kiképzés elég sokrétű, általánosságban azonban elmondható, a legjobb kiképzést próbálják nyújtani a terrorista-tanoncoknak. Felhasználják a még korábbról kapott és

zsákmányolt könyveket, melyek a nyugati elit alakulatok, az orosz speciális egységek, illetve az izraeli hírszerző szolgálatok módszereit és taktikáit tartalmazzák. A kiképzés kiterjedhet a kézi fegyverek, a páncéltörő- és légvédelmi rakéták, a robbanóanyagok, a kémiai, biológiai, radiológiai ismeretek oktatására. A gépjárművezetői ismeretek mellett a felderítés több munkafázisát (elemző, értékelő, tervező, rejtjelező) is elsajátíthatják a kiképzésben részt vevők.

A beépülés

A terroristák, miután megkapták kiképzésüket, a feladatot is kiosztják számukra. A legfőbb feladat a csoport tagjainak, észrevétlenül eljutni a kitűzött célterületre. Amennyiben ez Európában vagy az Egyesült Államokban van, a helyzet sokkal nehezkesebbé válik. A feltűnés kerülése, az idegenrendészeti hatóságok kijátszása után a letelepedés, sőt később az állampolgárság megszerzése lesz a fő cél. Hiszen amint a befogadó állam elismeri a személyt, mint saját állampolgárát, már rendkívül korlátozottak a lehetőségei, egy kétes szituációban, a határozott fellépésre. Természetesen a sejt kiépülése során az egyéni létbiztonságot is meg kell teremteniük, de noha a csoport tagjai közül kevesen (jobbára csupán a vezetők) ismerik a felépítését az alvó cellának, mégis nyomon követik, sőt, ki is segítik egymást. A szolidaritás tehát az egyik legfőbb mozgatórugója a jelenségnek, számukra egyben a siker egyik záloga is. Alvó sejtek pedig a szakirodalom azért nevezi ezen csoportokat, mert akár évek hosszú sorát képesek semmittevéssel (mármint a leplezett akciókat értve) tölteni, így kerülve el a biztonsági szervek figyelmét.

A csoportok között, és a Bázis között is kell lennie azonban kapcsolatnak. Mert amennyiben nincs közöttük kommunikáció, a szervezetük nem képes reagálni a kialakult politikai helyzetre. Emellett olykor, főleg egy komolyabb akciót meg is kell finanszírozni. Ez pedig bankok, számlaszámok és egyéb logisztikai háttér meglétét követeli, így az összedolgozás a sejtek között néha elkerülhetetlen. A konspirációs szabályok szigorú betartása miatt azonban a leleplezés, a megelőzés rendkívül nehézé válik. A Nyugat-Európában aktív terrorsejtek mindezen igények kielégítésére vélhetően a Balkán területén található, az Al-Kaidához köthető szervezeteken keresztül próbálnak támogatást találni. A migrációs csatornák, főleg a Magyarországon, illetve a Horvátországon és Szlovénián átvezető tranzit-útvonalak kihasználásával a futárok képesek realizálni a kapcsolattartást a

különbéle kiképző, logisztikai és parancsnoki központok valamint a sejtek között, amennyiben ennek szükségét látják.

A veszély pedig reális, hiszen akár Magyarországon is lehetnek alvó ügynökök.³² A bizonytalanság pedig még az iszlám hívők körében is érzékelhető, ezt bizonyítja a magyar Iszlám Hívők Közösségének az elnöke által mondottak a Magyar Rádió Krónika című műsorában 2004. április elején: „Nem tudhatjuk, hogy az évek, vagy évtizedek óta velünk élők közül ki lehet ’alvó ügynök’, ki lesz képes egy telefonhívásra vagy üzenetre aktivizálnia magát.”

A magyar nemzetbiztonsági szolgálatok terrorizmusellenes tevékenysége, különös tekintettel a migrációval összefüggésben végzett elhárításra

A magyar nemzetbiztonsági szolgálatok, mint akik a terrorizmus elleni fellépés fő aktorai, képesek leginkább eszközeik és kapcsolati rendszerük, valamint munkamódszereik miatt a terroristák kiszűrésére, semlegesítésére, elfogására, vagy az országból való kiszorításukra.

A terrorizmus elleni küzdelem természetesen nem csupán titkosszolgálati munka. A Magyar Köztársaság Alkotmánya is megfogalmazza, mely állami szerveknek, intézményeknek mi a feladata az ország biztonságának megteremtésében. A terrorizmus elleni harcnak rendkívül sok aspektusa van, s kell hogy legyen. A diplomáciai szint (külpolitika) mellett meg kell említenünk a katonai, gazdasági, pénzügyi, közbiztonsági és környezetvédelmi vonatkozását is a kérdésnek. Így a terror-elhárítás feladatai beépülnek az egyes állami szervek részfeladatai közé, azonban a nemzetbiztonsági szolgálatok – a rendőrséggel koordinált – közreműködése kiemelten fontos. Hiszen a terrorcselekmény előkészítésének leplezett jellegénél fogva ezen akciók elhárítása nehézkes lenne a többi állami szereplő korlátozott eszközrendszeréből fakadóan. Urbán Attila írja³³: „A nemzetbiztonsági szolgálatok által végzett munka természetesen nem korlátozódik pusztán a titkosszolgálati tevékenységre, más szóval a szolgálatok a feladatrendszerükben

³² Horváth Ferenc: Nem katonai jellegű fenyegetések Európában, a XXI. század küszöbén, különös tekintettel a migrációs folyamatokra ; Szakdolgozat, ZMNE, 2004

³³ Urbán Attila: A nemzetbiztonsági szolgálatok és a terrorelhárítás ; www.iroga.hu

meghatározott információszerzési tevékenységük során a titkos eszközök és módszerek mellett nyíltan is gyűjthetnek információkat.” Persze, szerencsésebb és általában gyakoribb a terrorista cselekmény felderítése és elhárítása a titkosszolgálati jelleg leplezésével. Sőt, a leghatékonyabb talán a terrorista gyanús egyén ’mellé’ vagy egy feltételezett terrorista csoportba informátort, ügynököt beépíteni, így nem csupán információszerzés történik, de manipulálni és korigálni is lehet a sejten belüli folyamatot. Ehhez azonban a szolgálatoknak is a jog talaján kell állniuk, több szempontból is. Milyen is ez a jogi környezet?

Az elhárításra kész demokrácia

Magyarországon az elhárításra kész demokrácia koncepciója³⁴ érvényesül, ezt tükrözi alkotmányunk, egész jogrendszerünk, biztonságpolitikai koncepciónk, s a hazánk által ratifikált nemzetközi szerződések egyaránt. A demokráciában, noha az alkotmány garantálja a szabad véleménynyilvánítás jogát, egyes csoportok, személyek olyan extrém törekvésekkel is rendelkezhetnek, mely már sérti az alkotmányos rendet. Az állam funkcionális alapfeladata az alkotmányos rend megőrzése, amely igényli a veszélyeztetettség állapotának folyamatos mérését, ellenőrzését. Csak akkor képes az állam és a kormányzat reagálni a fenyegetettségre, ha tud róla. Jónás ezredes szerint: „...ezek az érdekcsoportok – mivel az adott társadalmi struktúrában nem jutnak legitimitáshoz – arra kényszerülnek, hogy eredeti szándékaikat és az annak érdekében folytatott tevékenységüket leplezzék. Ezért az extremizmus elhárításának olyan ismeretek megszerzésére is szüksége van, amihez a politikai vitában részt vevő polgárok nem juthatnak hozzá. Ezek megszerzése olyan speciális feladatok végrehajtását teszi szükségessé, amelyek jellemzően titkosszolgálati eszközök és módszerek igénybevételével valósíthatók meg.” E gondolatmenetet folytatva a terrorizmus a fent említett érdekcsoportok azon döntéséből következik, hogy a szándékaikat és az ennek érvényesítésére folytatott tevékenységüket erőszakos úton, a kényszerítés eszközeit is felhasználva viszik tovább.

Az elhárításra kész demokrácia koncepciójával kifejezetten ellentétes gyakorlat lett bevett Svájcban, de egy kínos történet kapcsán valószínűleg ott is megkezdődött a

³⁴ Jónás Endre már említett tanulmánya ; Belügyi Szemle 1999/12. 90.o.

nemzetbiztonsági rendszer hatékonyságának felülvizsgálata. Elképesztő módon, a svájci hatóságoknak újságírók árulták el, egy veszélyes terrorista ül közlekedési véséért Zürichben, akit épp szabadon kívántak engedni. Ez hatalmas pofonként érte a az elhárítást, az igazságügyi minisztérium alá tartozó DAP-ot. A március 11-i madridi terrorcselekményekkel megvádolt iszlám fundamentalistákhoz köthető, újonnan szervezett sejt egyébként ismét hatalmas merényletekre készült Spanyolországban. A volt svájci hírszerző főnök, Peter Regli szerint Svájc még nem döbönt rá a terrorizmus elleni fellépés fontosságára, s „ideje volna feloldani a nyolcvanas évek végén elrendelt tilalmat, hogy a DAP nem hallgathat le telefonokat, nem építhet be embereket a szélsőséges szervezetekbe, nem hatolhat be számítógépekbe.” A biztonsági helyzet egyértelmű romlásához vezetett e helyzet, s ma már a helvét országban a szakértők többsége is elismeri, tarthatatlan, hogy csupán nyolcvan embert foglalkoztat az elhárítás a különféle extrémizmusok ellen.³⁵

A jogi szabályozás Magyarországon

A magyar jogrendszerben a terrorizmus, a terrorista cselekmény mint kategória többször is megjelenik.

A második világháborút követően az ENSZ egy 35 tagú bizottságot hozott létre, amelynek Magyarország is tagja lett. Az ENSZ a későbbi határozataiban tiltotta, hogy államok más állam területén terrorcselekményeket szervezzenek, ösztönözzenek, illetve azokban részt vegyenek. 1970-ben elfogadták a hágai egyezményt, mely a repülőgépek eltérítésének megakadályozásáról szól. 1971-ben a montreali egyezményben kimondták a légi terrorizmus elleni fellépést, vagyis a repülőgép felrobbantásának és az utasok megölésével való fenyegetésnek az üldözését. 1985. december 9-én az ENSZ közgyűlése egyhangúan hozott határozatában elítélte a terrorizmus minden megjelenési formáját. Emellett természetesen számos biztonsági és egyéb nemzetközi szervezet tett hitet a terrorizmus elleni küzdelemben.

A nemzetközi kötelezettségvállalásunknak megfelelően a magyar törvényi szabályozás alapos. A Magyar Büntető Törvénykönyv 261.§-a megfogalmazza a terrorcselekmény elkövetésének törvényi tényállási elemeit. E szerint „Aki abból a célból, hogy a) állami

³⁵ HVG ; 2004. november 20., XXVI. évfolyam, 47. szám , 37-38.o.

szervet, más államot, szervezetet arra kényszerítsen, hogy valamit tegyen, ne tegyen vagy eltűnjön, b) a lakosság megfélemlítése, c) más állam alkotmányos, társadalmi vagy gazdasági rendjét megváltoztassa vagy megzavarja, illetőleg nemzetközi szervezet működését megzavarja terrorcselekményt követ el.”

A jogalkalmazás két típusát különbözteti meg a terrorcselekményeknek, ezek gyűjtőkategóriák, valójában a terrorizmus körébe tartozó bűncselekmények elkövetési magatartása sokféle módon megvalósulhat.

- terrorbűncselekmények
- terrorisztikus bűncselekmények

A terrorbűncselekmények kategóriájába tartozik: az alkotmányos rend erőszakos megváltoztatása, rombolás, népirtás, nemzeti, etnikai, faji vagy vallási csoport tagja elleni erőszak, emberrablás, közveszélyokozás, közérdekű üzem működésének megzavarása, terrorcselekmény, légi jármű hatalomba kerítése, rémhírterjesztés.

A terrorisztikus bűncselekmények kategóriájába sorolható minden más bűncselekmény, ha az elkövetők nyilvánosság előtt, erőszakkal, és kegyetlen módon, a sértetteken túl mások megfélemlítésére törekedve hajtják végre.

A törvény emellett definiálja a terrorista csoport fogalmát is. Terrorista csoport olyan „Három vagy több személyből álló, hosszabb időre szervezett, összehangoltan működő csoport, amelynek célja a 261.§ (1)-(2) bekezdésben meghatározott bűncselekmények elkövetése.”

A védelmi szféra intézményei közül - jelen szabályozás szerint - a következők jogosultak a terrorizmus ellen fellépni:

- Országos Rendőr-főkapitányság
- BM Rendvédelmi Szervek Védelmi Szolgálata
- Határőrség Országos Parancsnoksága
- Vám-és Pénzügyőrség Országos Parancsnoksága

- Nemzetbiztonsági Hivatal
- Információs Hivatal
- Nemzetbiztonsági Szakszolgálat
- Katonai Felderítő Hivatal
- Katonai Biztonsági Hivatal

A terrorizmus elleni harc legfőbb szereplője Magyarországon a nemzetbiztonsági szolgálatok mellett a Rendőrség. A Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény és több BM rendelet alapján az ORFK és annak területi szervei feladatául is adja a terrorizmus elleni küzdelmet, a terrorcselekmények megelőzését. Ez némi feszültséget is jelent a titkosszolgálatokkal, s elsősorban is a Nemzetbiztonsági Hivatallal való kapcsolatában is. Egyébként a Rendőrség Szolgálati Szabályzatának 71.§ (2) bekezdése rendelkezik a nemzetbiztonsági szolgálatokkal folytatandó együttműködés rendjéről. Érdeemes még megemlíteni, a párhuzamosságok észlelése és elkerülése érdekében a törvényalkotó a 2000. évi CXXVI. törvénnyel létrehozta a bűnüldöző szerveket és azok információit kezelő és koordináló szervezetet, a Szervezett Bűnözés Elleni Koordinációs Központot. A fent felsorolt szervezetek e törvény alapján jogosultak adatok igénylésére, illetve adatot szolgáltatni. A Központ élén főigazgató áll, akit a belügyminiszter, a polgári nemzetbiztonsági szolgálatokat irányító tárca nélküli miniszter, a pénzügyminiszter és a honvédelmi miniszter javaslatára a miniszterelnök nevezi ki és menti fel. A Kormány a Központot a belügyminiszter útján irányítja.

Jónás Endre azt írja dolgozatában³⁶: „A terrorizmus – annak ellenére, hogy a cselekményi oldalt tekintve bűncselekményként jelenik meg a társadalom számára, indítékában, tartalmában, céljában mégis más, mint a köztörvényes bűnözés, ezért az ellene való küzdelem is speciális eszközöket, módszereket igényel, hiszen a köznyugalomra, közbiztonságra gyakorolt negatív hatása mellett képes a nemzet biztonságát is veszélyeztetni.”

A magyar titkosszolgálatok terror-elhárítási feladatait a 1995. évi CXXV. törvény, a nemzetbiztonsági törvény tartalmazza. A törvény 3.§ alapján: A nemzetbiztonsági szolgálatok rendeltetése, hogy az e törvényben meghatározott feladatok elvégzésével, a

³⁶ Jónás Endre többször idézett munkája, Belügyi Szemle, 1999/12. 93.o

nyílt és a titkos információgyűjtés eszközrendszerével elősegítsék a Magyar Köztársaság nemzetbiztonsági érdekeinek érvényesítését, ezáltal közreműködjenek az ország szuverenitásának biztosításában és alkotmányos rendjének védelmében. A 74.§ szerint pedig a „a terrorcselekmények, az illegális fegyver- és kábítószer-kereskedelem, valamint a nemzetközileg ellenőrzött termékek és technológiák illegális forgalmának felderítése és megakadályozása” taxatívén felsorolt nemzetbiztonsági érdek. A Nemzetbiztonsági Szakszolgálat, mint nem klasszikus titkosszolgálat kivételével a másik négy szolgálat felhatalmazást kapott a terrorizmus elleni küzdelemben. Kiemelendő azonban, a munka és a felelősség nagy része a biztonsági szolgálatokra (a Nemzetbiztonsági és a Katonai Biztonsági Hivatalra) hárul. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy mind a polgári, mind a katonai hírszerzésnek haladéktalanul továbbítania kell az NBH és a KBH felé minden olyan információt, mely az ország terror-veszélyeztetettségével összefüggésbe hozható.

A titkosszolgálatok feladatai a terror-elhárítás terén

Az Információs Hivatal terrorizmussal összefüggő feladatai

Az Információs Hivatal (IH) a Magyar Köztársaság polgári hírszerző szolgálata, melynek elsődleges feladata, hogy megszerezze, elemezze, értékelje és továbbítsa a kormányzati döntésekhez szükséges, külföldre vonatkozó, illetőleg külföldi eredetű, a nemzetbiztonsága érdekében hasznosítható információkat, továbbá, hogy a Magyar Köztársaság érdekeinek érvényesítését szolgáló tevékenységet folytasson. Az IH a terrorizmussal összefüggésben a már említett internetes oldalán saját feladatait így összegzi: A Hivatal a Magyar Köztársaság biztonságát, politikai, gazdasági és más érdekeit, állampolgárait veszélyeztető, ideológiailag motivált, politikai célokat követő nemzetközi terrorszervezetek és külföldi szélsőséges csoportok struktúrájára, tagjaira, tervezett erőszakos cselekményeire, támogatói körére, pénzügyi-gazdasági hátterére és infrastruktúrájára vonatkozó, a terrorcselekmények megelőzését célzó titkosszolgálati tevékenységet folytat. Az állami-politikai döntéshozók tájékoztatása érdekében figyelemmel kíséri az egyes államok és a terrorszervezetek közötti összefonódásokat, a titkosszolgálatok és a terrorista szervezetek, szélsőséges politikai-vallási csoportok közötti kapcsolatokat. A nemzetbiztonsági törvény 4.§-nak c) szerint az IH információkat gyűjt a nemzetbiztonságot veszélyeztető, külföldi szervezett bűnözésről, különösen a terrorszervezetekről, a jogellenes kábítószer- és fegyverkereskedelemlről, a tömegpusztító

fegyverek és alkotóelemeik, illetve az előállításukhoz szükséges anyagok és eszközök jogellenes nemzetközi forgalmáról.

A hírszerzésnek lényegében kettős feladatot kell ellátnia. Egyrészt információkkal kell szolgálnia a terrorelhárításban elsősorban illetékes biztonsági szolgálatokat, NBH, KBH, s konkrét terrorveszélyeztettség esetén értesítenie kell a bűnüldöző szerveket (a rendőrséget, határőrséget, esetleg a Köztársasági Őrszolgálatot), másrészt pedig a helyzet alapos mérlegelése után operatív módszerekkel maga is beavatkozhat, amennyiben a helyzet úgy kívánja.³⁷ A terroriszervezetekbe történő beépülés külföldön azonban felettébb nehéz feladat, lévén ezen csoportok rendkívül zárt közösségek, s tagjai olyan kulturális és egyéb tulajdonságokkal bírnak, melyek elsajátítása elképesztő erőfeszítést igényel egy nem helyi lakos, azaz idegen ember számára. A helyiek beszerzése sem egyszerűbb, ugyanis a biztonsági kockázat a klasszikus hírszerző világban megszokottnál lényegesen nagyobb. Egy diplomata-hírszerző lebukása általában kiutasítással vagy büntetőjogi konzekvenciákkal járt, míg egy terrorista szervezetben ügynök dekonspirálódása ennél általában tragikusabb következményeket von maga után. Mivel a terrorizmus mára, mint a korábbi fejezetben láttuk, globális fenyegetést jelent, a hírszerző szolgálatok legfőbb munkája a demokratikus államokban a terrorizmus elleni harc koordinálása, és a releváns információk megosztása egymással. Ez mindannyiunk érdeke.

A Katonai Felderítő Hivatal feladatai

A Katonai Felderítő Hivatal (KFH) a Magyar Köztársaság katonai hírszerző szolgálata, mely az IH-hoz hasonlóan külföldi eredetű és külügyi vonatkozású információszerzést végez, annak katonai aspektusait előtérbe állítva. A nemzetbiztonsági törvény 6.§ a) szerint a KFH megszerzi, elemzi és továbbítja a kormányzati döntésekhez szükséges, a külföldre vonatkozó, illetőleg külföldi eredetű, a biztonságpolitika katonai elemét érintő katonapolitikai, hadiipari és katonai információkat. Ugyanezen paragrafus d) kimondja, a Hivatal információkat gyűjt a nemzetbiztonságot veszélyeztető jogellenes fegyverkereskedelemről, valamint a fegyveres erők biztonságát veszélyeztető terroriszervezetekről. Az IH-hoz hasonlóan, a KFH-nak is azonnal továbbítania kell a Katonai Biztonsági Hivatalhoz minden olyan információt, amely összefüggésbe hozható a

³⁷ Urbán Attila már említett tanulmányának 4. oldala

Honvédelmi Minisztérium, illetve a Magyar Honvédség szerveinek terrorveszélyeztetettségével. A terrorcselekmény felderítése kizárólag a Katonai Biztonsági Hivatal hatáskörébe tartozik.

A Katonai Biztonsági Hivatal feladatai

A Katonai Biztonsági Hivatal (KBH) a törvény szerint a Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Honvédség szervezeteinél felderíti és elhárítja a külföldi hatalmak, személyek vagy szervezetek terrorcselekmény elkövetésére irányuló törekvéseit. Az NBH felhatalmazásától különbözően nem csupán akkor van előzetes felderítési joga, ha az információ hozzá érkezett, hanem minden olyan esetben, amennyiben a jelzés szerint az események és történések kapcsolatba hozhatóak a Honvédelmi Minisztériummal, vagy a Magyar Honvédséggel, illetőleg saját működési területén jelentkezik. Bármely rendvédelmi szerv, amennyiben katonai vonatkozású terrorcselekmény nyomára bukkan, haladéktalanul köteles továbbítani az információt a KBH felé. Stefán Géza tanulmánya a hadsereg és a terrorizmus kérdésköréről³⁸ kifejt, a KBH a nemzetbiztonsági törvényben számára megfogalmazott feladatokon felül olyan információkat is gyűjt, amelyek nem tartoznak ugyan a hatáskörébe, de a bűncselekmény jellege, módja, az elkövető személyisége ismeretében feltehető, hogy a terrorizmussal, annak előkészületi cselekményével kapcsolatba hozható. Noha kívülállóként nem láthatunk bele a nemzetbiztonsági szolgálatok pontos belső szervezeti felépítésébe, Stefán³⁹ elárulja, „Az MK KBH- nak – ellentétben az MK NBH-val – külön terrorelhárításra szakosodott szerve nincs. A tapasztalatok szerint létrehozása nem volt szükséges...” Ez a kijelentés azért azt mutatja, a magyar védelmi szféra nem számol a hadsereget fenyegető komolyabb terrorista fenyegetéssel.

A Nemzetbiztonsági Hivatal, mint a terrorizmus elleni küzdelem legfőbb szerve

Utoljára hagytuk a Nemzetbiztonsági Hivatal (NBH) feladatait, mert mint a terrorizmus elleni küzdelem legfőbb szerve, köteles és jogosult a legteljesebb mértékben fellépni a terrorizmus ellen a Magyar Köztársaság területén. Természetesen a törvény az NBH- nak sem ad általános felhatalmazást, pontosan meghatározott feladatai azonban a többi

³⁸ Stefán Géza már korábban említett műve, Belügyi Szemle, 1999/12. 113.o.

³⁹ U.o. 114.o.

nemzetbiztonsági szolgálat elé helyezik a terrorizmus elleni harc területén. A Hivatal külön szervezeti egység (műveleti igazgatóság) keretében foglalkozik a kérdéssel, folyamatosan koordinálva munkáját a védelmi szféra más szereplőivel.

A Nemzetbiztonsági Hivatal a Magyar Köztársaság belföldi illetőségű kémelhárító és alkotmányvédelmi feladatokat ellátó biztonsági szolgálata, mely a nemzetbiztonsági törvény (Nbtv.) 5.§. c) pontjának megfogalmazása szerint „felderíti és elhárítja a külföldi hatalmak, szervezetek vagy személyek terrorcselekmények elkövetésére irányuló törekvéseit.” A törvény tehát több helyen is külön, kifejezetten a Nemzetbiztonsági Hivatal számára határoz meg feladatokat. Érdemes kiemelni a törvény szövegéből, melyek is ezek a feladatok.

Az Országgyűlés a Magyar Köztársaság szuverenitásának biztosítása és alkotmányos rendjének védelme érdekében a nemzetbiztonsági szolgálatok alkotmányos működéséről a következő törvényt alkotta: 1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról.

5. § A Nemzetbiztonsági Hivatal

- c)* felderíti és elhárítja külföldi hatalmak, szervezetek vagy személyek terrorcselekmény elkövetésére irányuló törekvéseit;
- e)* ellátja a központi államhatalmi és kormányzati tevékenység szempontjából fontos szervek (intézmények) és létesítmények biztonsági védelmét;
- f)* ellátja a hatáskörébe tartozó személyek nemzetbiztonsági védelmének, illetve ellenőrzésének feladatait;
- g)* végzi a letelepedési engedélyt kérelmező, továbbá a menekültkénti elismerését kérő, illetőleg a magyar állampolgárságért folyamodó, valamint - az állami szuverenitás és az alkotmányos rend védelméhez kötődően - a vízumkérelmet benyújtott személyek ellenőrzését és az ezzel kapcsolatos feladatokat;
- h)* a nyomozás elrendeléséig végzi az állam elleni bűncselekmények (Btk. X. fejezet), az emberiség elleni bűncselekmények (Btk. XI. fejezet), illetve működési területén a külföldre szökés (Btk. 343. §), a zendülés (Btk. 352. §) és a harckészültség veszélyeztetése (Btk. 363. §) bűncselekmények felderítését;

i) felderíti a terrorcselekményt (Btk. 261. §), ha a bejelentés a Nemzetbiztonsági Hivatalhoz érkezett, illetve arról a Nemzetbiztonsági Hivatal szerzett tudomást;

j) információkat szerez a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási csoport tagja elleni erőszak (Btk. 174/B. §), az államtitoksértés (Btk. 221. §), a közveszélyokozás (Btk. 259. §), a nemzetközi jogi kötelezettség megszegése (Btk. 261/A. §), a légi jármű hatalomba kerítése (Btk. 262. §), a közösség elleni igazgatás (Btk. 269. §), és a rémhírterjesztés (Btk. 270. §) bűncselekményekre vonatkozóan;

Párhuzamosságok

A Hivatalnak a hatékony alkotmányvédelmi funkció ellátása érdekében szoros és egymást segítő kapcsolatot kell kiépítenie a többi közigazgatási szervvel, legfőképp a Rendőrséggel. Ehhez megfelelő szabályokra van szükség, melyek világossá teszik, mely szerv rendelkezik a megfelelő kompetenciákkal egy adott területen. Ahhoz, hogy megértsük, milyen súrlódások és párhuzamosságok léteznek a terrorelhárítás terén, egy rövid történeti kitérőt kell tennünk.

A hidegháború alatt a titkosszolgálatok leginkább egymással, az ellenség politikai és gazdasági berendezkedésével, annak befolyásolásával, és a klasszikus hírszerzéssel és kémelhárítással foglalkoztak. Szakszerűen fogalmazva, a titkosszolgálati munka elsősorban a kormányzati döntésekhez szükséges és az ellenérdekelt államokra vonatkozó bizalmas kormányzati és hadászati információk megszerzésére, valamint az ellenérdekelt szolgálatok ilyen irányú tevékenységének felderítésére és elhárítására korlátozódott. Urbán⁴⁰ jól világít rá a rendszerváltás utáni helyzetre: „A Szovjetunió felbomlásával, az éles katonai szembenállás megszűntével azonban a nyugati nemzetbiztonsági szolgálatok némiképp identitászavarba kerültek. Természetesen komolyan senki sem gondolta, hogy működésük feleslegessé válhatna, ám a költségvetési támogatás nagyságának megőrzése érdekében olyan új működési területek után kellett nézniük, mely az adott állam társadalma felé is kellő módon igazolja a szolgálatok létének és anyagi támogatottságának létjogosultságát.” Ezért kitalálták az ’új kihívások’ fogalmát, mely a valóban létező

⁴⁰ Urbán Attila már többször idézett tanulmánya ; 3.oldal

problémák felé terelték a figyelmet. Így került előtérbe a kábítószer- és illegális fegyverkereskedelem, az embercsempészet, az azt lebonyolító szervezett bűnözés és nem utolsósorban a terrorizmus.

És itt vetődik fel élesen a kérdés, a terror-elhárítás, a terrorcselekmény vajon rendőrségi vagy titkosszolgálati kompetenciába tartozik e? Angliában a kérdést az 1989-ben megszületett titkosszolgálati törvény oldotta meg, a biztonsági szolgálat, a Security Service kezébe adva a terror-elhárítás jogait. Magyarországon azonban, különféle okokból, a kérdés bonyolultabbra sikeredett. Egyrészt a rendőrség hagyományosan erősnek számított és számít a mai napig, ezt mutatja az a tény is, hogy a köznyelvben a Belügyminisztérium 'rendőr-minisztériumként' van elkönyvelve. Úgy is értelmezhetjük e jelenséget, hogy a titkosszolgálatoknak nem sikerült teljes mértékben elvitatniuk a rendőrök jogait a terrorizmussal kapcsolatban. Másrészt, sokkalta mélyebb okai is vannak a párhuzamosságoknak. Már a nemzetbiztonsági szolgálatok kialakításánál a versengő, konkuráló modellt vették alapul. A modell arra a koncepcióra épül, hogy a versengő szolgálatok egymástól elkülönülve, az általuk kiépített személyi és technikai hálózatra építve szerzik meg az információkat. Az így megszerzett információk egymással összevethetőek, ütköztethetőek. Ezt a gondolatot véljük felfedezni akkor, amikor a terrorizmussal kapcsolatos szabályozást tekintjük át. A jogi szabályozás nyomán ugyanis Magyarországon párhuzamosság alakult ki a terrorcselekmények felderítésének területén az NBH és a Rendőrség között. A rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény (Rtv.) 69.§ (4) bekezdése feljogosítja a rendőrséget, hogy a terrorcselekményekkel kapcsolatban előzetes felderítést végezzen. Ehhez a bírói engedélyhez kötött titkos információgyűjtés módszerét is igénybe veheti. Ezt a rendőrség akkor teheti meg, ha a terrorcselekménnyel kapcsolatban az adott ügyről a bejelentés a rendőrséghez érkezett, illetve arról a rendőrség szerzett tudomást. A Nbtv. 5.§ i) szó szerint megismétli ezt a megfogalmazást, az NBH feladatkörébe utalva a felderítés lefolytatását. Természetesen ebből következően olyan párhuzamos felderítés is fennállhat, ami a megelőzés hatékonyságát súlyosan ronthatja. Ezért a megfelelő kooperáció a rendőrség és az NBH között megkerülhetetlen.

A magyarországi rendszer azonban így sem tekinthető rossznak, ugyanis kvázi kényszerítve van a két szervezet az együttműködésre. A Nbtv. 31. § (1) kimondja, a nemzetbiztonsági szolgálatok nyomozóhatósági jogkört nem gyakorolhatnak. Erre joga a Rendőrségnek és a Határőrségnek van csupán. A német modellt követve nálunk is

határozottan el van különítve a rendőri, közbiztonsági, illetve az alkotmányvédelmi és a kémelhárítási funkció. Ennek garanciális eleme az Nbtv. 31.§ (1) –ban megfogalmazott tilalom a nyomozást illetően. A másik modellt szemlélve, az Egyesült Államokban az FBI a rendőri funkció mellett alkotmányvédelmi és kémelhárítási feladatokat is ellát egyszerre. Persze szerencsésebb azért, ha az elhárítás külön szervezetként működik. Ahogy Urbán⁴¹ megindokolja: „Fontos hangsúlyozni azonban azt a – jogállamiság és demokrácia szempontjából – lényeges megkötést, miszerint a nemzetbiztonsági szolgálatok nyomozóhatósági jogkört nem gyakorolhatnak. Ez egy esetleges terrorcselekmény felderítésekor annyit jelent, hogy amennyiben a szolgálatok a büntetőeljárás megindításához elegendő információt gyűjtöttek össze a felderítési szakaszban, feljelentést tesznek a rendőrségnél, amely jogosult a nyílt nyomozati intézkedések (őrizetbe vétel, kihallgatás, nyilvános házkutatás) megtételére.

Szintén párhuzamosságok fedezhetőek fel a védett személyek és objektumok biztosításának kérdésében is, ahol ismét a nemzetbiztonsági szolgálat és a rendőrség együttműködési kötelezettsége látható. A Rtv. és a Nbtv. egyaránt megemlíti az objektumok és a személyek védelmének feladatait. Általánosságban elmondható, hogy a személyi állományból és az eszközrendszerből következően az objektum őrzés-védelem inkább a rendőrség feladata, az NBH csupán azokat az információkat továbbítja, melyek objektumvédelmi szempontból relevánsak. A légi jármű hatalomba kerítése jogi kategóriából, illetve a légiközlekedésről szóló 1995. évi XCVII. törvényben megfogalmazott feladatokból kiindulva, a Nemzetbiztonsági Hivatal kiemelt kérdésként kezeli a repülőtéri és repülési biztonsági aspektusát munkájának. Az NBH Ferihegyi Kirendeltségének léte is jelzi, a szolgálat a Ferihegyi Nemzetközi Repülőtér biztonságát rendkívül komolyan gondolja. Emellett az NBH illetékes műveleti igazgatósága is szoros együttműködésben áll az ORFK Repülőtéri Biztonsági Főigazgatóságával.

A Nemzetbiztonsági Hivatal feladatai a migráció terén

A migráció terén a korábbiaktól teljesen eltérő módon semmilyen párhuzamosság és feladatmegosztás nincs, a nemzet biztonságának szempontjából a feladatok kizárólag a

⁴¹ Urbán Attila fentebb már idézett munkája ; 2.oldal

Nemzetbiztonsági Hivatalt illetik meg. A migrációt e dolgozat nem csupán, mint általános biztonsági kihívást tárgyalja, sokkal inkább a terrorizmus szemszögéből tekinti azt.

A Magyarországra érkező külföldiek, (legálisan vagy illegálisan, mindegy) potenciális veszélyt jelenthetnek az országra nézve, amennyiben olyan szándékkal érkeznek, mely fenyegeti a társadalom, az egyének, az intézmények, illetve a politikai és alkotmányos rend egyes részeit vagy egészét. Tehát előfordulhat, a turisták vagy bevándorlók között egy ország ügynökei, kémek húzódnak meg. Egyre gyakoribb azonban, hogy a magánszféra, egy-egy vállalat fizetett hírszerzői próbálnak meg olyan információkhoz jutni, mely számunkra később kárként jelentkeznek. A legnagyobb veszélyt mégis az jelenti, ha a bevándorlók némelyike terrorszervezet tagja vagy megbízottja, s terrorcselekmény elkövetésére készül, ezzel fenyegetve a társadalom tagjait, a véletlen lakosságot. Arról már nem is beszélve, ha a terrorszervezetnek sikerül alvó sejtet kiépítenie az ország területén. A többi európai állam példáján láthatjuk, e scenáriót nem a fantázia szülte, sokkal inkább a realitás, s megoldandó feladat is egyben.

A Nbtv. 5.§ g) kimondja, a Nemzetbiztonsági Hivatal végzi a letelepedési engedélyt kérelmező, továbbá a menekültkénti elismerését kérő, illetőleg a magyar állampolgárságért folyamodó, valamint – az állami szuverenitás és az alkotmányos rend védelméhez kötődően – a vízumkérelmet benyújtott személyek ellenőrzését és az ezzel kapcsolatos feladatokat.

A 2002.január elsején hatályba lépett úgynevezett 'migrációs törvénycsomag' és az abból fakadó szervezeti módosítások is érintették a Nemzetbiztonsági Hivatal ezen a területen végzett tevékenységét. E csomag része a 2001. évi XXXIX. – a külföldiek beutazásáról és tartózkodásáról szóló – idegenrendészeti törvény, valamint a 2001. évi XXXVIII. törvénnyel módosított, a menedékjogról szóló 1997. évi CXXXIX. törvény.⁴²

A Nemzetbiztonsági Hivatal e törvények ismeretében, azokat követve végzi a külföldiek ellenőrzésével kapcsolatos munkáját. A szűrés célja annak eldöntése, jelent-e az adott személy a Magyar Köztársaság biztonságára nézve kockázati tényezőt. A Nbtv. 5. § g) megjelölt személyi kör ellenőrzése tehát azt hivatott eldönteni, sérti-e a nemzetbiztonsági

⁴² A Nemzetbiztonsági Hivatal internetes oldala ; www.nbh.hu/migr.htm

érdeket, ha a külföldi állampolgárnak megadják a bevándorló (ma már letelepedő) vagy menekült státust, a magyar állampolgárságot vagy a vízumot. A Hivatal a feladatkörébe sorolt külföldi állampolgárok ellenőrzése során titkos információgyűjtést folytathat. Azonban a titkos információgyűjtés speciális eszközeit és módszereit akkor használhatja, ha a feladat ellátásához szükséges adatok más módon nem szerezhetők meg.

Érdemes áttekintenünk, milyen mechanizmus szerint kellett a 'migrációs törvénycsomag' előtt az NBH - nak végrehajtania a feladatait⁴³. Mára e szabályozás részben ugyan megváltozott, a nemzetbiztonsági aspektusból ez a változás azonban nem jelentős.

A bevándorlási kérelmet a kérelmező a lakhelye szerint illetékes közigazgatási hivatalba nyújtotta be, s a bevándorlási kérelem ügyében a Nemzetbiztonsági Hivatal szakhatóságként járt el. (Ez egyébként az egyetlen terület a mai nemzetbiztonsági szabályozás szerint is, ahol a Hivatal szakhatóságként jár el. A külföldiek ellenőrzésén kívül sehol nem lép fel hatóságként a Nemzetbiztonsági Hivatal!) A bevándorló státusért folyamodó személyek ellenőrzése attól az időponttól vált kötelezettséggé, amikor az eljáró hatóság a bevándorlási kérelmet és annak mellékleteit megküldte az NBH illetékes szervének. A nemzetbiztonsági érdeksérelem megállapítására a törvény 20 napot biztosított csupán.

A menekültügyi eljárás a menekültügyi hatóságnál benyújtott kérelemre indult, amelyet a menekültként vagy menedékesként való elismerést kérő kérelmére indult. A menekültügyi eljárásban a nemzetbiztonsági szolgálat szakhatóságként vett részt, s a menekültügyi hatóság, a Menekültügyi és Migrációs Hivatal a kérelmező meghallgatása után köteles volt megkeresni azt. A szakhatósági állásfoglalás határideje 30 napra szólt, ezt azonban az NBH kérésére 15 nappal meg is lehetett hosszabbítani.

A bevándorlási és menekültügyi eljárás nemzetbiztonsági szempontból elutasító szakhatósági állásfoglalással is végződhetett, ezt azonban a bíróság nem peres eljárásban megváltoztathatta. A probléma ekkor abban állt, hogy a bírói mérlegelés és vizsgálat során a titkos eszközök és módszerek felfedése akár veszélyeztethette is egy ügy sikerét. „Az elutasító szakhatósági állásfoglalással már önmagában tudomást szerez a kérelmező,

⁴³ Fenyvesi Lajos: Külföldiek ellenőrzésével kapcsolatos nemzetbiztonsági feladatok ; Belügyi Szemle, 1999/1. 84 – 90.o.

valamint jogi képviselője arról, hogy az NBH az engedély megadását aggályosnak tartja, és esetleg további ismereteket szerezhet a bírói felülvizsgálat során. E folyamat lehetőséget biztosíthat egy megkezdett – operatív bizonyítékok alapján létező – nem kívánatos (bűn)cselekmény időszakos felfüggesztésére vagy konspiráltabb folytatására.”⁴⁴

Az állampolgárságért folyamodó személyek nemzetbiztonsági szempontú ellenőrzése az állampolgárságról szóló 1993. évi LV. törvény alkalmazásával vált elvégezhetővé. A törvény értelmében az eljárás során a belügyminiszter véleményt kérhetett a nemzetbiztonsági szervtől. Mivel az eljárás lefolytatására a BM állampolgársági főosztálya volt jogosult, az NBH ezen szerv kérésére végezte az ellenőrzést. Az eljáró hatóságnak adott írásbeli véleményt „javaslatként” kellett értelmezni, melyre alapozva a kérelemről a belügyminiszter előterjesztése alapján a köztársasági elnök döntött. Ritkán kerül nyilvánosságra, milyen arányú az elutasítás az állampolgársági kérelmeket illetően. 1997-ben egy vizsgálatot követően mégis megjelent a sajtóban, hogy az azt megelőző két évben 21057 kérelemből 57 esetben javasolták a kérelem elutasítását nemzetbiztonsági okokból.

A vízumkérelmek ügye korábban az ORFK hatáskörébe tartozott, de az ORFK csupán a nemzetbiztonsági szolgálatok véleményének kikérése után döntött a vízumkérelmek engedélyezéséről vagy elutasításáról. Ahogy a szakértő rávilágít, a „vízumkérelmet benyújtott személyek nem tartózkodnak hazánkban, így jelentősen korlátozottá válik a nyílt és titkos információgyűjtés eszközeinek és módszereinek alkalmazási lehetősége.”⁴⁵ A kérelmező személye olykor terrorfenyegetettséggel kapcsolatban kerül alaposabb vizsgálat alá, ekkor az NBH–nak az információszerzés olyan kihívás, melyhez együttműködés szükségeltetik a hazai és külföldi partnerszolgálatokkal egyaránt.

A mai helyzet sok tekintetben más, ugyanakkor a nemzet biztonságáért migrációs területen felelős NBH munkája lényegileg nem változott. A cél is természetesen azonos, kiszűrni a kockázatot jelentő egyéneket a Magyarországra érkezők közül. A terroristák leleplezése, távoltartása, esetleges kizorítása pedig e lépéssorozat legfőbb célja kell, hogy legyen. A változás az idegenrendészeti és menekültügyi hatóságok szervezeti felépítésében és a szabályozás részleges megváltozásában merült ki. Ez egy szükséges

⁴⁴ u.o. 89.o.

⁴⁵ u.o. 90.o.

optimalizáció volt, mely az Európai Unióhoz történő csatlakozás jogharmonizációs előfeltételeként is értelmezhető. A szétszórt idegenrendészeti és migrációs feladatok az újonnan létrehozott Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal keretében egységes irányítás alá kerültek. A Hivatal az egész ország területére kiterjedő illetékességgel ellátja a magyar állampolgárságról szóló jogszabályokban a belügyminiszter feladatkörébe utalt állampolgársági feladatokat, a központi idegenrendészeti hatóságként a jogszabályokban a hatáskörébe utalt idegenrendészeti feladatokat valamint központi menekültügyi hatóságként a hatáskörébe utalt menekültügyi feladatokat egyaránt.

2002-ben kezdték meg működésüket a BM Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal (BÁH) regionális igazgatóságai⁴⁶, melyek hatásköre valamennyi bevándorlással kapcsolatos feladatra kiterjed. Ide tartoznak az ideiglenes és huzamos tartózkodási, valamint bevándorlási engedélyeket felváltó, annál valamivel szűkebb jogosítványokat biztosító letelepedési engedélyek kiadása. A BÁH vette át a rendőrség idegenrendészeti jogkörét, dönthet az idegenrendészeti ügyekkel kapcsolatos kényszerintézkedések elrendeléséről: a külföldiek kijelölt tartózkodási helyen történő elhelyezéséről, a kiutasításról és a kitoloncolásról is. A határőrség közösségi szállásainak egy részét is a BÁH regionális igazgatóságai vették át. Ezek nyitott közösségi szállásként működnek, amelyeket az ott-tartózkodó külföldiek szabadon elhagyhatnak. A határőrség kezelésében maradó szállásokon csak azok a külföldiek maradnak, akiknél olyan körülmények merülnek fel (például megállapíthatatlan személyazonosság), amelyek miatt a hatóságok a személyes szabadság korlátozása mellett döntenek.⁴⁷

Az új idegenrendészeti törvény⁴⁸ több helyütt is kitér a nemzetbiztonsági érdekre, illetve az ezzel kapcsolatos feladatokra. A tartózkodási engedély kiadásával (melyet az idegenrendészeti hatóság ad ki) kapcsolatban: 15.§ (1) c) szerint a törvényben foglalt tartózkodási feltételek hiányában is kiadható a tartózkodási engedély annak a személynek, aki nemzetbiztonsági vagy bűnüldözési érdekből a hatóságokkal érdemben együttműködik. Ez nagy segítség abban az esetben, ha például egy későbbi hatékony felderítés érdekében célszerűbb az egyént hivatalos papírokkal ellátni. A letelepedési

⁴⁶ Budapesti és Pest Megyei Regionális Igazgatóság, Dél-alföldi Regionális Igazgatóság, Dél-dunántúli Regionális Igazgatóság, Észak-alföldi Regionális Igazgatóság, Észak-magyarországi Regionális Igazgatóság, Közép-dunántúli Regionális Igazgatóság, Nyugat-dunántúli Regionális Igazgatóság,

⁴⁷ <http://www.nbh.hu/migr.htm>

⁴⁸ 2001. évi XXXIX. törvény a külföldiek beutazásáról és tartózkodásáról

eljárás során, a korábbi szabályozással megegyezően a Nemzetbiztonsági Hivatal szakhatóságként (19.§ (4)) jár el. A törvény világosan kimondja, „Nem kaphat engedélyt az a külföldi, akinek a letelepedése a nemzetbiztonságot vagy a közbiztonságot sérti.” (21.§ (1) e)) A törvény 32.§ alapján idegenrendészeti kiutasítást, továbbá beutazási és tartózkodási tilalmat kell elrendelni azzal a személlyel szemben, aki a Magyar Köztársaság alkotmányos rendjét vagy biztonságát veszélyeztető tevékenységet folytat, vagy ilyen tevékenységet folytató szervezet tagja, illetőleg aki terrorista szervezet tagja, továbbá akinek a beutazása és a tartózkodása veszélyezteti a nemzetbiztonságot. Amennyiben a szolgálatoknak a migráció és a terrorelhárítás terén információra van szüksége, a központi adatkezelő szerv és az illetékes idegenrendészeti hatóság a nemzetbiztonsági szolgálatok számára a törvény 76.§-nak felhatalmazása alapján adatot szolgáltatathat.

A Nemzetbiztonsági Hivatal tapasztalatai a migráció terén megerősítik azt a vélekedést, miszerint szükséges a hazánkba érkezők nemzetbiztonsági szempontú ellenőrzése. Az elhárításra kész demokrácia koncepciója megköveteli az államigazgatás szereplőitől a biztonsági kérdések előtérbe helyezését, illetve a nemzetbiztonsági szolgálatokkal, s kiemelten az 'elhárítással' való hatékony együttműködést. A Hivatal csak 2003-ban az eljárások keretében 60000 külföldi állampolgár kérelmét ellenőrizte. Az előző évek adatait alapul véve megállapítható, hogy a nemzetbiztonsági szempontból ellenőrzött menekültstátus-kérelmek száma csökkent, az állampolgársági és letelepedési kérelmek száma változatlan, míg a vízumkérelmek száma jelentősen növekedett.⁴⁹ Összefoglalóan elmondható, a bevándorlás a fejlett országok – így Magyarország – potenciális terrorfenyegetettségét növelő kockázati tényezőként értékelhető.

A Nemzetbiztonsági Hivatal konkrét intézkedései

Magyarországon az iszlám fundamentalista és palesztin terrorcsoportok szervezett formában nincsenek jelen. Ugyanakkor a terrorcsoportok tagjai átutazni és megbújni is képesek nálunk, ennek elkerülésére a Hivatal jelzőrendszert épített ki. A Hivatal fokozta felderítő tevékenységét a kockázatot jelentő, terrorelhárítás szempontjából releváns csoportok és szervezetek körében.

⁴⁹ <http://www.nbh.hu/migr.htm>

Az Egyesült Államokat ért terrortámadások után a szolgálat soron kívül hallgatta meg a terrorizmust támogató országok listáján szereplő államokból érkezetteket. A meghallgatás kitért minden olyan információra, mely a terror-cselekménnyel kapcsolatban felmerült. A soron kívüli meghallgatással összhangban az NBH beszerezte a különböző státusban Magyarországon tartózkodó ezen államokból származók névsorát, illetve megállapította tartózkodási helyüket, valamint velük kapcsolatban nyilvántartásaiban előzménykutatót végzett. A magyar nemzetbiztonsági szolgálatok a rendszer folyamatos működtetésével, a rendvédelmi szervek közreműködésével, és a külföldi partnerszolgálatok segítségével a nemkívánatos személyeket az ország elhagyására kényszerítették.⁵⁰ Az iraki válsággal kapcsolatban is új intézkedések váltak szükségessé. Magyarország terrorfenyegetettségi szintje - hasonlóan a többi európai országhoz - potenciálisan nőtt. Ezért a Kormány Nemzetbiztonsági Kabinetjének döntése alapján - a Nemzetbiztonsági Hivatal kezdeményezésére és koordinálásával - Terrorellenes Koordinációs Bizottság (TKB) alakult. Tagjai: a Nemzetbiztonsági Hivatal, az Információs Hivatal, a Katonai Felderítő Hivatal, a Katonai Biztonsági Hivatal, a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat, az Országos Rendőr-főkapitányság, és a BM Határőrség. A TKB heti rendszerességgel a Nemzetbiztonsági Hivatal épületében tartotta üléseit - első alkalommal 2003. november 26-án -, melyen a Nemzetbiztonsági Kormánykabinet képviselői is jelen voltak. A munkabizottság elsődleges feladata az érintett szervek együttműködésének magasabb szintre emelése, a műveleti lépések összehangolása volt. A TKB számos intézkedést hozott, illetve megelőző lépést tett. Megerősítette a terrorfenyegetettség szempontjából érzékeny személyek és objektumok műveleti, valamint fizikai védelmét. Intézkedett minden olyan szervezet és személy szoros ellenőrzésére, amelyek, illetve akik potenciálisan előkészítői, szervezői, segítői vagy végrehajtói lehetnek (volna) egy terrorcselekmény elkövetésének. Fokozottan ellenőrizte a szélsőségesen radikális (iszlám) eszmék terjesztésében részt vevő csoportokat. Különösen nagy hangsúlyt helyezett azokra az Európában is működő szerveződésekre, melyek - még ha a kontinensen kívül is - fegyveres tevékenységet fejtettek ki. Jelentősen erősítette az illegális migránsok, valamint az illegális fegyver- és robbanóanyag-kereskedelem ellenőrzését.⁵¹

⁵⁰ <http://www.nbh.hu/terror.htm>

⁵¹ u.o.

Noha konkrét információkkal egy terrorcselekményt illetően a nemzetbiztonsági szolgálatok nem rendelkeznek, 'elővigyázatosságból' az NBH a terrorizmus elleni harc részeként fokozta az általános terrorizmus elleni intézkedéseket, de hangsúlyosabbá tette a Magyarországra érkezők átvilágítását is. A Hivatal saját megfogalmazásában:

Kezdeményezte a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal szerveinél, illetve a Határőrségnél az objektumok őrzés-védelmének megszigorítását, a be- és kiléptetés pontos regisztrálását. A menekülttábor vagy közösségi szállást elhagyókról, illegálisan távozókról haladéktalanul tájékoztatta a területileg illetékes rendvédelmi szervet.

Műveleti szervei folyamatosan hallgatták meg a terrorizmust támogató országok listáján szereplő államokból érkezett, bevándorlási engedélyért folyamodó vagy menedékjog iránti kérelmet benyújtó, illetve a különböző státusban és jogcímen Magyarországon tartózkodó - a térség államaiból származó - személyeket. A Nemzetbiztonsági Hivatal szükség esetén hatósági intézkedéseket kezdeményezett.

Következtetések

Az emberre és az ember által alkotott közösségre egyaránt a szükségletek kielégítésének vágya a leginkább ható kényszer. A migráció lényegét tekintve a szükségletek kielégítését célzó, teljesen természetes és normális folyamat.

Láthattuk, a migráció motivációjának központjába a legtöbb elmélet a gazdasági aspektust helyezte, vagyis a jólét iránti vágy felé való elmozdulást, a menekülést a szegénység elől. A legtöbb vándor a jobb megélhetés, a stabil egzisztencia igénye miatt indul útnak.

Ugyanakkor a folyamat – noha a migránsok az utazás során többször megalázó helyzetbe kerülnek, és nem egyszer fizikai és szellemi károkat is el kell szenvedniük – nem csupán a kiszolgáltatott emberek kálváriája. Sokszor egyes bevándorlókat más szándékok is vezérelnek, s esetleg számunkra nem kívánatos helyzetek foglyai lehetünk. A migrációt kihasználó bűnözők és terroristák fenyegetést jelentenek, őket minden lehetséges és jogszerű eszközzel távol kell tartanunk társadalmainktól.

A terrorizmus, a száz arcú veszélyként is aposztrofált jelenség a közkeletű politikai közhelyek ellenére nem az amerikai kormányzat által felnagyított veszély. A folyamat mára a mindennapi élet biztonságát fenyegeti, ezért fel kell ismernünk a helyzet súlyosságát. Az új és nemzetközi iszlám fundamentalista alapokon nyugvó terrorizmus átfogó célként jelölte meg az amerikainak mondott, de valójában globális tömegkultúrát, valamint az azt muzulmán földön terjesztő amerikai és más ezzel szemben nem harcoló kormányokat, illetve azok követőit. Ki kell emelnünk, ez nem jelenti a kultúrák közötti összecsapását hirdető gondolatkör igazolását. A fundamentalista iszlám a Korán harcos értelmezéseként jut el az extremizmus talajára. Persze azt sem szabad gondolnunk, hogy az Európában és az Egyesült Államokban gyakorolt liberális felfogás teljes mértékig része az iszlám kultúrának.

A migrációt infrastruktúraként kihasználó Al-Kaida szervezet létezése, működési mechanizmusainak fő vonalai, valamint vezetői ismertek. Az erre feljogosított állami szervek, illetve a média segítségével sikerült megtudni azt a kellemetlen hírt, a 'Bázis' nem csupán muzulmán földön képes terrorista cselekmények elkövetésére, az európai és amerikai társadalmakba is beszivárgott. Leplezett formában, alapítványok, vallási közösségek és egyéb civil szervezetek kusza hálójában már konkrét feladatokkal megbízott alvó ügynökök, valamint általuk működtetett titkos sejtek készülnek terrorista cselekmények elkövetésére.

A terrorizmus tehát összekapcsolódik a migrációval, így a biztonsági kockázat jelentősen felértékelődik. Ugyanis a migráció már önmagában komoly biztonsági dilemma, a befogadó társadalom számára több veszélyt is magában rejt. A tömeges migráció okozta demográfiai változások mellett a létbizonytalanság érzete önmagában feszültségeket gerjeszthet a társadalomban. Ide tartozik azonban szorosan a szociális és egészségügyi biztonság kérdése is. Az életünk veszélyeztetése azonban mindezen fenyegetéseket felülírja. A nemzet biztonsága tehát leginkább nemzetbiztonsági, azaz titkosszolgálati szinten értelmezendő és kezelendő.

A dolgozat rávilágított arra a tényre, a magyar nemzetbiztonsági szolgálatok készek és képesek elhárítani a terrorizmus által keltett veszélyt, ugyanakkor nyomon követik és megfelelően átvilágítják a migránsokat, nem csupán kémelhárítási, sokkalta inkább terror-

elhárítási szemszögből. A nemzetbiztonsági struktúra aktorai a védelmi szférába beágyazottan együttműködnek más rendvédelmi szervekkel, de azt sem szabad eltitkolni, léteznek nem kívánatos párhuzamosságok és kisebb feszültségek. A megoldás nem életbevágóan fontos, előbb vagy utóbb azonban a politikai realitásokat is figyelembe véve szükséges lehet a nemzetbiztonsági struktúra reformja. A jogi és intézményi háttér megfelelő költségvetési háttérrel mai állapotában is működőképes, megfelelő módon képes fellépni a nemzet biztonsága érdekében.

Felhasznált irodalom

- A Magyar Köztársaság nemzeti biztonsági stratégiája , 2004. március
- Az Amerikai Egyesült Államok Nemzetbiztonsági Stratégiája , 2002. szeptember
- Barker, Jonathan: A terrorizmus , Budapest, HVG Kiadó Rt. 2003
- Bófi Imre: A polgári nemzetbiztonsági szolgálatok helyzete és a nyugat-európai integráció
In.: Belügyi Szemle, 2003/4. 14-24.o.
- Cserhalmi Erich: A terrorcselekmények megelőzésének és felszámolásának feladatai, a nemzetbiztonsági szolgálatok és a rendvédelmi szervek közötti együttműködés elvi és gyakorlati kérdései In.: Katonai Biztonsági Hivatal belső kiadványa – Szakmai Szemle , A KBH tudományos tanácsának kiadványa, 2004. 1. szám 35-64.o.
- Douglas S. Massey – Joaquin Arango – Graeme Hugo – Ali Kouaouci – Adela Pellegrino – J. Edward Taylor: A nemzetközi migráció: áttekintés és értékelés ; Theories of International Migration: A Review and Appraisal. Population and Development Review, Volume 19, Number 3, September, 1993, pp. 431-466.
- Fenyvesi Lajos: Külföldiek ellenőrzésével kapcsolatos nemzetbiztonsági feladatok ; Belügyi Szemle, 1999/1. 84 – 90.o.
- Fitzpatrick, Joan: Terrorism and Migration ; Washington, The American Society of International Law, Task Force on Terrorism, October 2002
- Galambos Lajos: A magyar polgári nemzetbiztonsági szolgálatok feladatrendszerének tartalmi módosulása a rendszerváltás folyamatában ; Budapest, ZMNE, Kandidátusi értekezés, 1997
- Gyurgyák János: Politikai ideológiák ; In.: Mi a politika? Szerk.: Gyurgyák János , Budapest, Osiris Kiadó, 1999
- Haskó Katalin: A terrorizmus történeti fejlődése , In.: Válaszok a terrorizmusra avagy van –e út az afganisztáni ”vadászattól” a fenntartható globalizációig , Szerk.: Tálás Péter; Budapest, SVKH-Chartapress, 2002
- Horváth Ferenc: Nem katonai jellegű fenyegetések Európában, a XXI. század küszöbén, különös tekintettel a migrációs folyamatokra ; Budapest, Szakdolgozat, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem (ZMNE), Szakdolgozat, 2004
- Horváth Károly: A migráció, mint korunk biztonsági kihívása ; Budapest, ZMNE, Szakdolgozat, 2001

- HVG, 2004. november 20.: Ismeretlen ismerős – Terroristát fogtak Svájcban ; XXVI. évfolyam, 47. szám, 37-38.o.
- Jakus János: A terrorizmus elleni küzdelem általános megítélése , In.: Katonai Biztonsági Hivatal belső kiadványa – Szakmai Szemle , A KBH tudományos tanácsának kiadványa, 2003.1. szám 21-41.o.
- Jónás Endre: Terrorizmus, Magyarország ; In.: Belügyi Szemle, 1999/12. 86-101.o.
- Józsa László: Globális terrorizmus – fogalmi keretek ; In.: .: Válaszok a terrorizmusra avagy van –e út az afganisztáni ”vadászattól” a fenntartható globalizációig , Szerk.: Tóth Péter Budapest, SVKH-Chartapress, 2002
- Kiss J. László: Az „új terrorizmus”, avagy a biztonság és a háború metamorfózisa ; In.: Válaszok a terrorizmusra avagy van –e út az afganisztáni ”vadászattól” a fenntartható globalizációig , Szerk.: Tóth Péter, Budapest, SVKH-Chartapress, 2002
- Köszegvári Tibor: Az ország biztonsága és a menekültek áradata ; In.: Új exodus ; Szerk.: Tamás Pál – Inotai András ; Budapest, MTA Társadalmi Konfliktusok Kutató Központja ; 1993 ; 155 – 167.o.
- Kuti Ferenc: A nemzetbiztonsági (katonai biztonsági) szolgálatok polgári ellenőrzésének néhány kérdése ; Budapest, ZMNE- Stratégiai Védelmi Kutatóközpont, 2003
- Lévai Imre: A nemzetközi migráció újraértelmezéséhez ; In.: Migráció. Tanulmánygyűjtemény II. Szerk.: Tamás Pál – Inotai András ; Budapest, KSH Népeségtudományi Kutató Intézet, 1999
- Renner, Michael: Nemzetbiztonság – humánbiztonság In.: A világ helyzete, A washingtoni Worldwatch Institute jelentése a fenntartható társadalomhoz vezető folyamatról; Föld Napja Alapítvány, 1997 ; 128 – 146.o.
- Rédei Mária – Kobolka István: A nemzetközi mobilitás fogalma, forrásai, típusai és motivációi című dolgozat
- Ritecz György: A migráció és a biztonság viszonyrendszerének vizsgálata ; Internetes publikáció, Nemzeti Fejlesztési Hivatal
- Sallay Attila: Magyarország vívmányai a migráció kezelésében ; Budapest, ZMNE, Szakdolgozat, 2002
- Sik Endre (szerk.): A migráció szociológiája ; Budapest, Szociális és Családügyi Minisztérium, 2001
- Stefán Géza: A terrorizmus és hadsereg ; Belügyi Szemle, 1999/12. 102-119.o.
- Szabó A. Ferenc: Nemzetközi migráció és biztonság ; Hadtudomány, 2004/1.

- Szabó A. Ferenc: A migráció történelmi és biztonságpolitikai jelentősége az EU - bővítés tükrében ; Védelmi Tanulmányok, Budapest, Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet, 2000
- Szabó Miklós: Állam, forradalom, erőszak ; In.: Államelmélet, Szerk.: Takács Péter, Miskolc, Bíbor Kiadó, 2001.
- Szentpéteri Ervin: Új biztonságpolitikai kihívások: nemzetközi terrorizmus és a szervezett bűnözés. Politikai, katonai és titkosszolgálati módszerek a terrorizmus elleni harcban ; Budapest, ZMNE, Szakdolgozat, 2004
- Tilly, Charles: Áthelyeződött hálózatok – Transplanted Networks ; In.: Virginia Yans-McLaughlin (ed.): Immigration Reconsidered. Oxford University Press, New York – Oxford, 1990, pp.79-95.
- Dr. Tóth Pál Péter: Történelmi bevezető ; In.: Migráció és Európai Unió, Szerk.: Dr. Lukács Éva – Dr. Király Miklós, Budapest, Szociális és Családügyi Minisztérium, 2001
- Townshend, Charles: A terrorizmus ; Magyar Világ Kiadó, 2003.
- Urbán Attila: A nemzetbiztonsági szolgálatok és a terrorelhárítás ; Biztonságpolitika és terrorizmus, Internetes publikáció, Író Gergely Alapítvány, II. évfolyam 1. szám, 2002. január
- Wallerstein, Immanuel: A modern világgazdasági rendszer kialakulása ; Budapest, Gondolat, 1983
- Zolberg, Aristide: Újabb hullámok, migrációelmélet egy változó világban – The Next Waves: Migration Theory for a Changing World. International Migration Review, Volume XXIII. Number 3, Fall 1989, pp. 403-430.

Internet

BM Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal – <http://www.bmbah.hu/index.php>
2004. november 19-i letöltés

Információs Hivatal – <http://www.mkih.hu/cgi-bin/index.php>
http://www.mkih.hu/cgi-bin/content.php?pg=3_2
http://www.mkih.hu/cgi-bin/content.php?pg=2_alkaida
2004. november 22-i letöltés

Író Gergely Alapítvány – <http://www.iroga.hu/biztonsagpolitika/Urban.htm>
2004. május 22-i letöltés

Nemzetbiztonsági Hivatal – <http://www.nbh.hu/migr.htm#1>
<http://www.nbh.hu/terror.htm>
2004. november 23-i letöltés

Nemzeti Fejlesztési Hivatal – <http://www.nfh.hu/index2.htm>
2004. november 28-i letöltés